

ЕУ Предузетнички барометар

Октобар 2019 | Република Србија

Уз подршку:

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ПРИВРЕДЕ

САДРЖАЈ

О ЕУ Предузетничком барометру	4
Ко је српски предузетник?	8
Изазови за даљи раст компаније	10
Жене у предузетништву	12
Породичне компаније и питање наслеђа	14
Приступ финансирању	16
Оснивање компаније и стигма неуспеха	18
Радно време и планови за запошљавање	21
Пореске политике које подстичу развој предузетништва	23
Инвестирање предузетника и иновације	26
Приступ правим кадровима	32
Педузетништво као каријерни правац	38
Закључак	44

Уводна реч

Иван Ракић
Руководећи партнер за Србију, Црну Гору и Херцеговину ЕУ

Деценијама уназад, поставља се питање „ Да ли се неко рађа као предузетник, или се то ипак може научити?“. Дефиниције предузетништва најчешће се фокусирају на тумачење предузетника као особа које организују и управљају предузећима, суочавајући се са тржишним ризицима а истовремено предузимајући иницијативу за нове подухвате. Поред тога, предузетници су много више. Они не само да воде своје успешне компаније, већ креирају нове производе и услуге, континуирано ослушкујући потребе тржишта, унапређујући своју понуду у складу са захтевима својих потрошача.

Мала и средња предузећа представљају изузетно важну карику сваке стабилне економије, па не чуди ни податак да бројне академске студије указују на важност развоја предузетништва и предузетника са јаким лидерским особинама као појединаца. Данас је јасно да свету треба више предузетника, као и људи са јаким предузетничким особинама, већи број оних који се сваког дана буде, радећи на остварењу својих снова и креирању квалитетнијих производа и услуга, бољих компанија, јачих заједница – бољег пословног окружења. Оваква визија поклапа се и са корпоративном визијом компаније ЕУ, а тема предузетништва је одавно наш фокус.

Бити предузетник у Републици Србији, али и у свету, заправо је изузетно „усамљенички“ посао. Пут ка успеху препун је препрека, нарочито без поузданог партнера и ментора који је претходно утабао стазу. Током нашег вишегодишњег рада са предузетницима, и спровођења програма ЕУ Предузетник године™, имали смо част да се упознамо са великим бројем предузетничких компанија и предузетничким причама њихових оснивача и руководилаца. Окружење у ком компаније послују мења се брже него икада, а потреси који долазе са различитих страна, снажни су и непредвидиви.

И ове године, пуни ентузијазма и жеље да допринесемо развоју српског предузетништва, објављујемо четврто по реду издање истраживања под називом „ЕУ Предузетнички барометар“, традиционално подржаног од стране Министарства привреде Владе Републике Србије. Верујемо да ће резултати које делимо са Вама бити од значаја, а да ће Вас уједно и подстаћи да наставите са својим предузетничким активностима и на тај начин допринесете развоју домаће привреде.

С поштовањем,

Иван Ракић

О ЕУ Предузетничком барометру

ЕУ Предузетнички барометар је студија која иза своје финалне верзије крије велики рад и многобројне анализе различитих параметара пословања, обликује се на основу одговора које нам је 115 домаћих предузетника пружио одговарањем на упитнике и попуњавањем анкета.

ЕУ Предузетнички барометар је резултат опсежних истраживања које ревизорско-консултантска компанија ЕУ спроводи током припрема за програм ЕУ Предузетник године. Истраживања и прецизне анализе пословања спровode се у виду анкета и интервјуа са преко 100 домаћих предузетника, а добијене информације се процесуирају и упоређују што резултира локалном студијом ЕУ Предузетнички барометар.

Ова студија је својеврсни водич јер се на основу прикупљених података стиче бољи увид у пословну климу, кретања на тржишту и нове трендове који долазе. Са друге стране, основни циљ истраживања је разумевање окружења у којима предузетници послују, са свим тешкоћама са којима се сусрећу и са свим начинима на које се боре да своје компаније одрже на добрим пословним позицијама.

Ревизорско-консултантска компанија ЕУ је како на глобалном нивоу тако и у Републици Србији уочила важност предузетништва за развој привреде, и у оквиру својих програма ослушкује и уочава померања у тој све важнијој области привреде. Један од начина којим се подиже свест окружења о важности предузетништва је и програм ЕУ Предузетник године, који награђује најбоље и најинвентивније предузетнике широм света већ преко 30 година.

Предузетништво је област у којој се најпре имплементирају нове идеје, нови начини пословања, нове технологије, па је самим тим потребно скренути пажњу на предузетнике, који су често и пионири у својим областима деловања. Можда са мање подршке него у свету, предузетници у Србији су се изборили

за своје, све значајније, место у домаћој привреди али још увек има много простора за побољшање услова и начина пословања, као и за подршку предузетницима из самог врха система. Овакав тип подршке је јако важан, јер су предузетници по дефиницији упорни, иновативни и често пронађу решења која су раније била непозната или неучљива.

Глобално искуство и дугогодишње постојање компаније ЕУ омогућава бољи увид у предузетништво, а подаци са којима располажемо нам омогућавају да сагледамо комплетну слику и прецизирамо начине за бољи развој и повећање видљивости малих и средњих предузећа, какве су често оне чији су лидери кандидати у програму ЕУ Предузетник године.

Један од најважнијих видова подршке предузетништву, на коме компанија ЕУ инсистира, је разумевање пословања, праћење пословних резултата и планирање подухвата који уз сарадњу са Владом Србије умногоме могу побољшати положај предузетника код нас.

Студија ЕУ Предузетнички барометар настала је 2016. године и од тада је један од важних сегмената и алата потребних за праћење развоја компанија у Србији. Ова студија која иза своје финалне верзије крије велики рад и многобројне анализе различитих параметара пословања, обликује се на основу одговора које нам је 115 домаћих предузетника пружио одговарањем на упитнике и попуњавањем анкета.

ЕУ Предузетнички барометар кроз резултате анкета недвосмислено показује да у Србији још увек недостаје подршка предузетничком пословању – као таква студија може бити једна од окосница нових предлога који би на нивоу Републике Србије довели до пословног окружења које предузетнике не би стављало у незавидан положај већ напротив, омогућило бољи контакт са државним институцијама, финансијским институцијама и свим другим заинтересованим странама.

Унапређење предузетничког пословања треба да буде резултат добре анализе, планирања и пре свега свести о важности предузетништва. На ово се надовезује спремност државе за побољшање пословне климе, корпорација али и од самих предузетника од којих се очекују добра решења, нови начини сагледавања и савлађивања проблема и унапређење пословања кроз примене савремених технологија.

90%

предузетника сматра да је један од највећих изазова за даљи развој њихових компанија проналажење и ангажовање квалификоване радне снаге

86%

предузетника сматра да је потребно снижавање стопе опорезивања зарада

77%

предузетника финансира пословање својих компанија искључиво из сопствених финансијских средстава

Циљ студије ЕУ Предузетнички барометар

Четврту годину заредом ревизорско-консултантска компанија ЕУ објављује Предузетнички барометар чији је најважнији циљ да пословној јавности што тачније представи предузетничку микро климу, да подвуче проблеме и понуди препоруке којима би се та клима умногоме побољшала и постала пријемчивија и за нове предузетнике. Препоруке су упућене доносиоцима одлука и креаторима макро пословне климе Србије који могу да побољшају изгледе предузетника за успешно обављање посла и несметани развој.

Економија, којом свесно теже предузетници заснована је на знању, често традиционалним вештинама

имплементираним у нове технологије, као склоп старог и новог, где се не бришу карактеристике поднебља и могућности које оно пружа, већ се унапређују паметним планирањем и улагањем у савремене процесе који испуњавају све потребне стандарде.

Такву економију подржава компанија ЕУ и својим Предузетничким барометром препоручује начине којим се лакше долази до побољшања - пораста радних места, повећане економске активности и као резултат свега тога и порасту висине прихода које остварује држава кроз порезе као последицу увећаног обима профита у приватном сектору.

Награда ЕУ Предузетник године™

Награда ЕУ Предузетник године™ на глобалном нивоу постоји више од тридесет година, а у Србији ће се ове године организовати осму годину за редом. Као прва и једина глобална награда овог типа, ЕУ Предузетник године™ додељује се брзорастућим и иновативним предузетницима који су упркос свим препрекама на које су наишли, успели да развију свој бизнис и постану препознатљиви у предузетничком свету.

Ревизорско - консултантска компанија ЕУ (Ernst & Young) овај програм организује у више од 150 градова и готово 60 земаља широм света.

Подршка предузетништву један је од доприноса наше компаније стварању бољег пословног окружења, што је уједно и наш мото. ЕУ жели да допринесе афирмацији најбољих српских предузетника и пружи им могућност да стану раме уз раме са најбољима из целог света.

ЕУ Предузетник године™ је глобални програм који промовише достигнућа најбољих светских предузетника. ЕУ Предузетник године™ постоји у готово 60 земаља у којима се ствара 93 одсто глобалне економије. Додела награде најбољем предузетнику/предузетници има за циљ да промовише оно

најбоље што долази из предузетничког сектора у свакој од ових земаља - и да охрабри друге предузетнике да пођу корацима најбољих.

Добитник/добитница признања ЕУ Предузетник године™ представљаће Републику Србију на церемонији доделе признања ЕУ Светски предузетник године™ која се сваке године одржава у Монте Карлу. Представник/представница Србије конкурише за светско признање заједно са осталим националним победницима са којима током боравка у Монте Карлу има прилику да се упозна, успостави контакт и размени искуства.

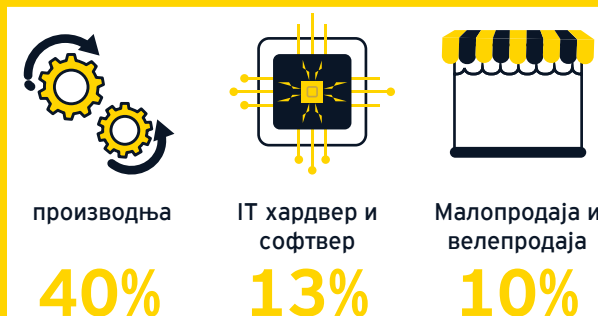
ЕУ Предузетнички барометар

Ко је српски предузетник?

115
испитаника

23% 77%

Доминантна индустрија

Просечни број
запослених
144

Просечна старост
предузећа
23

49%

испитаника наводи да породично наслеђе сматра могућом опцијом

73%

испитаника се изјаснило да успешно руководи својим првим пословним подухватом

59%

испитаника наводи да просечно ради 8-10 сати дневно

77%

предузећа се финансира сопственим средствима

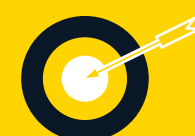
50%

испитаника предвиђа раст по приходу од 5-15% у наредне 3 године

70%

испитаника планира да инвестира 5-25% тренутног обрта у свеукупан развој компаније у наредне 3 године

61%

испитаника сматра да нису имали праве вештине и знања када су започињали пословање своје компаније

57%

предузећа планира да запосли више кадра на пуно радно време

84%

испитаника сматра да задржавање и мотивисање квалитетног кадра има висок утицај на пословање

85%

испитаника сматра да су домаћи предузетнички успеси недовољно медијски испраћени

Ко је српски предузетник?

73%

испитаника се изјаснило да успешно руководи својим првим пословним подухватом

Овогодишње истраживање ЕУ Предузетнички барометар који већ четврту годину заредом спроводи ревизорско-консултантска компанија ЕУ базира се на темељном истраживању пословања 115 успешних предузетника који својим пословањем доприносе развоју привреде Републике Србије. Када је у питању склоност на основу пола према предузетништву, тренд у односу на претходне године се није променио, чак 77 одсто испитаника били су мушкарци.

Сматра се да је знање врло битан фактор када је у питању управљање компанијама, стога је и студија показала да је када је у питању предузетништво 72 одсто испитаника је истакло да је високо образовано. Врло је познато да је производња традиционално најзаступљенија грана пословања, са 40 одсто, док је друга најзаступљенија грана којој се предузетници окрећу област информационих технологија (13 одсто).

Многобројна спроведена истраживања показала су да је степен образовања предузетника врло утицајан када је у питању генералан развој привреде земље. Такође, истраживања су показала да земља која на свом подручју поседује већи проценат високо образованих предузетника има већи број покретања предузетничких подухвата са већим инвестиционим капиталом. Такође се сматра да предузетници који поседују већи степен образовања и вештина врло често достижу већу компанијску зрелост и самим тим имају више простора за запошљавање кадрова у својим компанијама. Мала и средња предузећа чине значајан сегмент привреде Републике Србије. Према извештају о малим и средњим предузећима и предузетништву из 2017. године

у Републици Србији постоји 99,9 одсто укупно активних предузећа, која запошљавају скоро 2/3 запослених у нефинансијском сектору и учествује са 33,6 одсто у БДВ Републике Србије. Сектор МСПП генерише 28 одсто БДП Републике Србије и запошљава 44 одсто регистроване запослености. Такође, када је у питању структура сектора МСПП највећи број малих и средњих предузећа концентрисан је у три сектора: Трговина (27,2 одсто),

прерађивачка индустрија (15,5 одсто) и стручне научне и техничке делатности (12,6 одсто). Када су у питању сектори прерађивачке индустрије и трговине они доминирају у показатељима који су се посматрали када је у питању пословање МСПП сектора. Наиме поменути сектори ангажују више од 54 одсто запослених, остварују око 2/3 промета, стварају 50 одсто БДВ, чине 85 одсто извоза и 90 одсто увоза.

Како предузетништво може да унапреди домаћу привреду?

Последњих година се све више пажња усмерава ка предузетништву и значају покретања малих и средњих предузећа. Сматра се да успешни предузетници који су по природи иноватори, покретачи и креатори, нису важни само за доношење бољих финансијских промена у друштву у ком живе и економији у којој, послују већ су такође и главни носиоци укупног напретка.

На основу претходног текста може се претпоставити се да су приватна предузетничка иницијатива, знање и иновативност главни покретачи оснаживања домаћих микро, малих, средњих привредних друштава и предузетника у довољној мери да спремно одговоре на притисак конкуренције на заједничком тржишту ЕУ и допринесу побољшању животног стандарда у Републици Србији.

Кључни развојни проблеми српске привреде су незапосленост, висок и константан ниво спољног и јавног дуга и низак ниво инвестиција. Креирање окружења које је стимулативно оријентисано ка инвеститорима једна је од битних димензија регулаторног оквира. Према подацима представљеним у извештају о малим и средњим предузећима и предузетништву за 2010. годину, у периоду од 2006. до 2009. године, кумулативно посматрано, велика предузећа су за инвестиције издвојила 10,9 милијарди евра а мала и средња предузећа 11,6 милијарди евра, што показује да су мала и средња предузећа склонија инвестирању чак и у условима кризе (Финансирање малих и средњих предузећа у Србији, Институт економских наука, Привредна комора Србије, Београд).

Разлози склоности према инвестирању у регуларним и у условима кризе јесте специфичан приступ, начин рада и посвећеност. Сматра се да је главна карактеристика предузетника иновација, а да су им главне водиле до успеха креативне идеје и жеља да буду примећени на тржишту. Својим пословањем често подстичу раст броја потрошача који конзумирају

њихове производе, или користе услуге у ситуацијама када је глобална економија нестабилна. Такође, успешно бављење предузетништвом захтева оригиналност и разноликост производних и услужних делатности, што утиче на повећање производно-трговинског ланца и смањења незапослености.

Може закључити да поред утицаја на раст економије, предузетници омогућавају стварање нових радних места. Раст предузетништва обично може стимулисати и појаву нових услужних делатности као што су добављачи, продајни ланци, складиштење или логистика, што најчешће може резултирати прогресом на нивоу читавих ланаца вредности локалне привреде. Локално становништво, које је саставни део локалне привреде и чији су део добављачи и партнери предузетника, такође је упућено на производе и услуге које предузетници пружају.

Просперитет као један од кључних циљева сваке привреде, се из предузетничког аспекта огледа у разноликом и живом духу, чији је крајњи ефекат просперитет не само за предузетника као појединца већ и за појединце које поменути предузетник запошљава као и за локалну привреду. Може се закључити да сви наведени сегменти у збиру као резултат дају стабилнију куповну моћ и економску ситуацију локалне заједнице, самим тим локалне привреде која утиче на целокупну домаћу привреду.

Модеран приступ и добра процена тржишних потреба као и ефикасно праћење и реаговање на промену тржишних трендова су најчешћи разлози за појаву и опстанак предузетника на тржишту. Уз наведене разлоге и саму присутност предузетника на тржишту се ствара утицај на стварање здраве конкуренције, а потрошачима се ствара понуда разноврсних и приступачнијих производа и услуга.

Друштвена одговорност као актуелна

Када се говори о тржишту рада, оно је у 2017. години бележило позитивна кретања уз повећану запосленост -број укупно запослених лица повећао се за 3 одсто и износио је 2.077.515 лица (РЗС-регистрована запосленост), док је број незапослених лица смањен за -8,8 одсто и износио 650.573 лица (НЗС).

тема данашњице постаје све важнији саставни део сваког пословања, како у корпоративном смислу тако и у предузетничком. Однос са заједницом и донирање средстава у хуманитарне сврхе и у развој локалне заједнице у којој се послује се може сматрати једним од кључних фактора пословног успеха једног предузетника.

Успеси на пољу предузетништва у коначном збиру чини успех и напредак на пољу целокупне домаће привреде. Сигурност, стабилност и смањење незапослености, резултата конкуритивности свих учесника на тржишту и расту задовољства потрошача. Стварање повољне економске климе и окружења су врло повезани фактори развоја економије сваке државе. Стога, стимулисање појединаца да се одреде за предузетништво кроз многобројне програме подршке као што је на пример програм „Деценија предузетништва“ који су покренуле Влада Републике Србије и Министарство привреде Републике Србије, где је у 2017. години привредницима било на располагању више од 30 различитих програма и више од 18 милијарди динара из буџета, знатно утичу на подстицање постојећих и потенцијалних предузетника да се више ангажују и да постигну успехе.

Изазови за даљи раст компаније

90%

испитаника сматра да је проналажење и ангажовање квалификоване радне снаге највећи изазов за даљи раст и развој

Мала и средња предузећа чине покретачку снагу државних економија. Заједно утичу на њен развој, трендове према којима ће се одвијати и време које ће бити неопходно да се забележи значајан раст. Како је раст локалне економије у директној корелацији са успешности ових предузећа, а континуиран и брзи раст пословања жеља и идеја водиља сваког предузетника, он истовремено може постати и велики проблем који прети да пољуља пословање ако се пажљиво не контролише. Како би се припремиле за раст, организације треба да развију план за сразмеран раст, укључујући распоред и циљеве на том путу. Ово омогућава да, док предузеће расте, заинтересоване стране могу да постигну повећане захтеве и омогуће промене уколико се за њих створи потреба.

У овогодишњем истраживању које је спровела ревизорско-консултантска компанија ЕУ спроведеном међу 115 успешних брзорастућих предузетника, чак 90 одсто испитаника истакло је да је највећи изазов за даљи раст њихове компаније заправо проналазак квалификоване радне снаге. Уколико узмемо у обзир да је прошле године 75 одсто испитаника ово навело као велики изазов, а пре две године је проценат испитаника на исто питање био 46 одсто, скок од преко 50 процентних поена изузетно је алармантан.

Како предузеће расте, запошљавање постаје кључна брига. Привлачење и задржавање квалитетног кадра, може да постане изазов, али и лимитирајући фактор. У циљу стварања одрживог раста, компанија треба да буде континуирано у потрази за најбољом радном снагом, уз изузетно промишљене одлуке када је у питању политика запошљавања новог кадра.

Који су највећи изазови за даљи раст и развој Ваше компаније?

Одржавати културу предузећа током брзог раста захтева пажљиву припрему и велику посвећеност, како би новозапослени што лакше усвојили правила и прилагодили се постојећој тимској динамици. Уколико компанија пак није у стању да одржи свој раст кроз паметно и пажљиво запошљавање, може се одлучити на то да се тај раст проактивно успорава или да се размотри екстерна помоћ стручних агенција.

Економска клима представља следећи изазов са којим се 36 одсто испитаника сусреће као са великом препреком за даљи раст и развој компаније, што је приближно сличан резултат као и прошле године, а одмах потом 30 одсто испитаника одговорило је да им конкурентност тржишта представља озбиљан камен спотицања. Као још један изазов са којим се домаћи предузетници боре из године у годину, представљају и регулаторни изазови и преобимна бирократија (28 одсто испитаника наводи ово као проблем који им ремети пословање).

Бирократска ограничења представљају велики камен спотицања многим компанијама на путу ка расту и развоју њихове иновативности. Колико обимна бирократија може негативно да утиче на развој привреде, показала је и студија америчке „small business“ администрације, када је процењено да 2011. године трошак регулативе од 1,75 милијарди америчких долара износио више од 11 одсто америчког БДП-а. Према извештају Светске банке, Сједињене Америчке Државе се по лакоћи пословања, односно количини бирократије која отежава рад компанија налази на осмом месту, док је Република Србија у 2018. години забележила 48. место. То указује на чињеницу да

и поред напретка који је локална самоуправа остварила у последњим годинама, има много простора за побољшање, на шта свакако указују и наши предузетници.

Како би се допринело олакшавању услова за квалитетнији раст компанија и њихово успешно пословање, поред основних проблема на које предузетници указују, а који се односе на проналазак и ангажовање квалификованог кадра, конкурентности тржишта и унапређење пословне климе, како локалне тако и глобалне, треба обратити пажњу и на олакшавање начина за стицање финансијских средстава за даљи раст као и на регулисање тржишних цена добара и услуга.

Један од најбитнијих изазова са којим се суочавају брзорастућа предузећа јесте управљање новчаним токовима. Брзи раст предузећа, нарочито када он није планиран, може постати финансијски изузетно оптерећујући. Када ипак дође до тога, руководиоци морају са изузетном пажњом да доносе одлуке које су у складу са тренутно пројектованим растом, уз императив да се новчани токови не поремете. Независно од тога да ли компанија очекује брз раст или не, од изузетног је значаја да њени руководиоци буду спремни да одговоре изазовима који могу да се јаве у случају непланираног раста. Разумети шта су ти изазови и како да се суочите са њима може да помогне, тј. да осигура организацији да настави да буде успешна, као и да постигне све променљиве захтеве који су повезани са брзим растом. Имати искусан тим рачуновођа који испоручује тачне извештаје и прецизне прогнозе, важно је за успех било ког предузећа.

Коју стратегију за раст сте планирали за Вашу компанију у будућности?

Постићи раст и профитабилност у свом локалном окружењу

Постати међународна извозна компанија

Постићи раст уз улагање у дигитализацију или технолошку инвестицију

Жене у предузетништву

Истраживања која су спровођена пре неколико година указивала су на учешће женске популације у укупном домаћем предузетништву са свега 15 одсто, док је у прошлој години овај проценат порастао на 34 одсто.

Предузетништво је делатност усмерена на покретање, организовање и иновирање пословања предузећа са циљем стварања новог тржишта и остваривања добити. Оно обухвата збир знања, вештина и способности, али и креативност, покретачки дух, храброст, одговорност, динамичност, посвећеност и упорност. У данашње време брзог продора информационих технологија и убрзаног застаревања знања, све је комплексније остати конкурентан на тржишту рада, независно од пола.

Поред тога што је у Европи више жена него мушкараца (52 одсто популације у Европи чине жене), истраживања су показала да само 34,4 одсто самостално води бизнис у Европској Унији. Овај податак готово је идентичан званичној статистици Агенције за привредне регистре из 2017. године, када је структура оснивача привредних друштава у Републици Србији била 34 наспрам 66 одсто у корист мушке популације. Свакако, охрабрујућ је податак да проценат предузетница у Републици Србији расте. Истраживања која су спровођена пре неколико година указивала су на учешће женске популације у укупном домаћем предузетништву са свега 15 одсто, док је у прошлој години овај проценат порастао на 34 одсто.

У истраживању које је четврти пут заредом спровела ревизорско-консултантска компанија ЕУ, међу 115 предузетника који воде успешне, брзорастуће компаније у Републици Србији, свега 23 одсто биле су жене. Мада је женско предузетништво све чешћа тема домаће и светске пословне јавности, овај проценат остао је приближно исти за све четири године, колико компанија ЕУ спроводи истраживање. (2018. године овај проценат износио је 25 одсто, док је 2017. и 2016. године број жена предузетница које су учествовале у истраживању износио 21 односно 20 одсто, респективно).

Упркос томе што важи за амбициозан подухват пун препрека и дискриминација, у последњих пар деценија женско предузетништво постаје све израженије нарочито у земљама у транзицији, као и у земљама источне и средње Европе.

На основу истраживања које је 2018. године спровела компанија American Express, број бизниса вођених од стране жена повећан је за скоро 3.000 одсто од 1972. године. Поред тога, у Сједињеним Америчким Државама, број нових бизниса на чијем челу се налазе жене порастао је за преко 1.800 компанија у 2018. години у односу на 2017.

Иако однос жена и мушкараца предузетника и даље иде у корист мушкараца, број жена предузетница из године у годину све је већи. Неки од разлога због којих се жене све више одлучују на предузетништво, наспрам постепеног напредовања у корпорацијама јесу флексибилност, потреба за бржим напредовањем, а пре свега жељом да прате своју пасију.

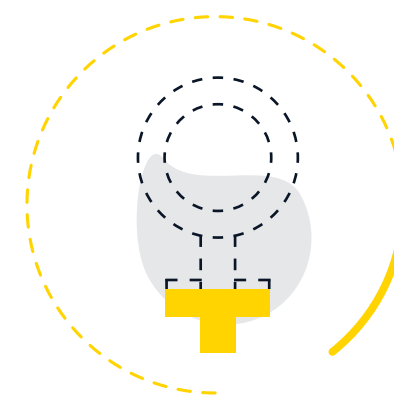
Без обзира на експанзију женске популације у пословном свету, жене и даље традиционално преузимају бригу о породици и домаћинству. Самим тим, преко 70 одсто жена истиче да је флексибилност и додатна аутономија коју им приватни посао дозвољава много значајнији у поређењу са количином новца које би алтернативно зарађивале у корпорацији.

Уз константан фокус за унапређење предузетништва, компанија ЕУ је пре више од деценије започела програм подршке усмерен искључиво на жене, предузетнице. Распростирјући се у 65 земаља света, програм ЕУ Entrepreneurial Winning Women™ идентификује успешне предузетнице чија предузећа показују стварни потенцијал за достизање значајно већег обима пословања, и пружа им подршку, као и менторство како приступити додатним ресурсима како би убрзали њихов раст. За једанаест година постојања програма, фокус компаније усмерен је на „златну средину“ – компаније чији су оснивачи жене, које су изградиле мале, профитабилне компаније, али још увек нису пронашле основне алате потребне за одрживи раст. Компанија ЕУ на глобалном нивоу, оваквим предузетницама пружа стални приступ изузетно великој бази ресурса и „know-how“-а, помажући у јачању њихових способности да постану лидери на тржишту. У исто време, програм креира изванредну глобалну заједницу успешних жена предузетница и промовише њихове успехе широм света.

Како на глобалном, тако и на локалном нивоу, компанија ЕУ велику пажњу посвећује предузетништву, а посебан акценат стављен је и на женско

предузетништво као феномен који окупира све више пажње јавности. Проглашење године, а затим и деценије предузетништва у Републици Србији, посебну је пажњу усмерило оснаживању жена и њиховој едукацији у циљу укључивања у предузетничке воде. Кључне активности односиле су се на охрабривање предузетничких особина, спремност на ризик као и саветодавну подршку коју могу добити од удружења и институција. Овим поводом је и компанија ЕУ, у сарадњи са Привредном комором Србије и магазином BizLife током прошле године организовала пројекат под називом „Велике жене малих бизниса“, који је подразумевао низ бесплатних округлих столова и панел сесија са најуспешнијим домаћим предузетницама. Које су „тајне“ успеха, шта су биле највеће препреке на путу ка успеху и како су их превазишле, како приступити изворима финансирања и како увести иновације у пословање неке су од тема које су дискутоване на сесијама, у циљу охрабривања жена да се отисну у предузетничке воде.

На основу података које је амерички *The Census Bureau* издао 2016. године, иако је разлика у висини примања међу половима релативно стабилна у последњих петнаест година, и даље зарада коју остваре жене износи приближно 80 одсто зараде мушких колега на истим позицијама. Уколико се промене наставе брзином којом иду од почетка 21. века, жене би достигле исти ниво зараде тек 2119. године, па је ово још један од разлога због ког се све више жена упушта у предузетничке воде.

23%
испитаника
истраживања
чине жене

Породичне компаније и питање наслеђа

71%

тврди да су чланови њихове породице укључени у рад компаније

Појам породична компанија се односи на компанију у којој се већина гласова налази у власништву породице под чијом контролом је компанија, укључујући оснивача (осниваче) који намеравају да пренесу компанију на своје потомке.

Од 115 испитаних руководиоца брзорастућих компанија који послују у Републици Србији, 71 одсто њих је изјавило да воде породичне компаније. Поред тога, важан је податак да је 39 одсто предузетника истакло да чланови породице значајно доприносе пословању компаније док је 28 одсто њих истакло да су чланови породице подједнако укључени у рад. У поређењу са прошлогодишњим истраживањима када је овај проценат износио 67 одсто, односно 58 одсто (2017. године), стиче се закључак да се домаћи предузетници више окрећу стратегији изградње успешног породичног бизниса.

Томе у прилог говори и податак да предузетници у највећем броју воде компаније са тенденцијом да оне остану у породичном наслеђу (49 одсто). Подаци до којих долазимо из године у годину, указују на чињеницу да домаћи предузетници све више разматрају породично наслеђе као план за будућност компаније, узевши у обзир да је у односу на 2017. годину овај проценат порастао са 40 на 49 одсто испитаника. Друга опција коју разматра 30 одсто анкетираних предузетника јесте да своје компаније у будућности продају другом лицу или компанији.

Највећи број анкетираних предузетника у периоду од 5 до 10 година па чак и дуже, не планира да изађе из власничке структуре (47 одсто). Ипак, 25 одсто руководиоца не планира да излази из бизниса у наредних 10 година.

Преко 80 одсто предузетника не види себе да ће у скоројјој будућности (наредних пет година) изаћи из власничке структуре, што је сличан податак као и прошле године.

Многобројне спроведене студије показале су да компаније које се налазе у породичном власништву надмашују у успешности пословања компаније које то нису. Студија компаније „Thomson International“ за „News week“ анализирала је породичне компаније упоређујући их са ривалима на шест навећих индекса у Европи. Студија је показала да породичне компаније надмашују своје ривале на свим поменутих индексима, од лондонског „FTSE“ до мадридског „IBEX“. Такође, компанија „Thomson International“ је формирала јединствен индекс и за породичне компаније и за компаније које нису у породичном власништву у свакој земљи и пратила их током једне деценије. Праћење је трајало до децембра 2003. године. Претходно поменуто праћење резултирало је да је у Немачкој индекс породичних компанија порастао за 206 одсто, док су акције компанија које нису у породичном власништву порасле за 47 одсто. У Француској је индекс порастао за 203 одсто, док је индекс компанија које нису породичне порастао 76 одсто. Такође слична ситуација се догодила по питању Швајцарске, Шпаније, Велике Британије и Италије. На основу резултата који су постигнути на основу претходно поменутих истраживања може се закључити да су породичне компаније надмашиле компаније које нису у породичном власништву.

Може се закључити да сваки формат компаније има своје снаге и слабости. Наиме, када се говори о породичним компанијама, најчешће запажене снаге које породичне компаније поседују су: посвећеност, континуитет знања и поузданост. Када је посвећеност у питању, породице које

у свом власништву поседују компанију најчешће највећу посвећеност показују у периодима када се компанија ствара и у периодима раста и сукцесије на следећу генерацију. Традиција и идентификација са компанијом је најчешће подстрекач марљивијег рада и веће спремности ка реинвестирању. Знање као један од кључних елемената сваког пословног сегмента, важи за вредност која се константно стиче, акумулира и заједно са искуством и вештинама преноси на следећу генерацију. Квалитет, поузданост и поверење у квалитет одређеног производа или услуге представљају важне елементе када су у питању преференције потрошача. Стога се може закључити да се име и репутација породичних компанија повезују са њиховим производима или услугама, и да већ поменута традиција и дуго присуство на тржишту могу допринети породичним компанијама када је у питању одрживи развој. Поред поменутих снага које су карактеристичне за породичне компаније, сматра се да је најчешће запажена мана породичних компанија проблем одрживости на дуги рок. Висока стопа неуспеха породичних компанија приписује се многобројним разлозима. Неки од најчешће запажених разлога и слабости породичних компанија су: лоше управљање, недовољно готовине да се финансира раст, неадекватна контрола трошкова, услови у привредној грани и остали макроекономски услови који могу проузроковати пропадање.

Поред наведених проблема и слабости које се најчешће јављају када су у питању породичне компаније, постоје и неке слабости које се јављају у природи породичних компанија и оне су: сложеност, неформалност и недостатак дисциплине. Када се говори о управљању, породичне компаније се сматрају сложенијим у односу на компаније које нису у породичном власништву.

Породичне емоције и проблеми се често преносе на компанију и у таквим ситуацијама се смањује простор за бављење и решавање проблема који се могу јавити у самом пословању компаније. Недостатак корпоративне културе самим тим и неформалности у породичним компанијама могу изазвати мањак интереса за успостављањем јасно дефинисаних пословних пракси и процедура. Последица наведених недостатака може најчешће довести до неефикасности и интерних сукоба који могу утицати на континуитет компаније. Поменута неформалност се често може везати за недостатак дисциплине у породичним компанијама. Наиме недостатак дисциплине у пословању као последицу може донети недовољно посвећивање стратешким областима као што су: запошљавање члана породице, привлачење или задржавање квалификованих екстерних руководиоца и планирање сукцесије генералног директора, као и других кључних управљачких позиција. На основу претходног текста се може закључити да недовољна брига о поменутих стратешким планирањима и одлукама може утицати на укупне пословне перформансе у свакој породичној компанији.

Сматра се да су породичне компаније једне од главних покретача раста у многим привредама. Такође, сложена структура, присуство емоција као и мањак дисциплине и дефинисаних правила и процедура породичне компаније чине комплекснијим и тежим за вођење у односу на непородичне компаније. Постављањем јасне структуре корпоративног управљања као и повећавање свести о корпоративном управљању може најчешће помоћи приликом решавања већине од претходно наведених проблема и стимулисати младе да се више опредељују за сукцесију.

?

Коју од наведених опција планирања наслеђа (будуће руководство компаније) сматрате могућом у Вашем случају?

49%

Породично наслеђе

Продаја другој компанији

30%

7%

Ништа од наведеног

Продаја инвестиционом фонду

6%

4%

Продаја другом лицу

Издајак на берзу

3%

Приступ финансирању

Понуда алтернативних извора финансирања је тренутно у Србији веома слабо развијена и постоји само мањи број фондова који МСП пружају финансирање путем додатног капитала. Стога и не чуди изузетно низак проценат домаћих предузетника који користе друге изворе финансирања свог пословања (свега 2 одсто).

Сектор малих и средњих предузећа један је од најзначајнијих сегмената у привредама готово свих земаља света. Постојање здравог и динамичног сектора МСП представља стабилан извор нових радних места, повећање запослености, иновација и пореских прихода кроз допринос смањењу неформалне и сиве економије. Према извештајима Министарства привреде из 2017. године, у Републици Србији пословало је 357.234 предузећа.

Финансирање представља значајан фактор који детерминише опстанак и раст МСП. Оснивање предузећа, ширење пословних активности, развој нових производа и инвестиције у постројења, опрему и људске ресурсе директно је условљено могућношћу предузећа да задовољи потребе за капиталом. Уколико је предузеће успешно, врло брзо ће се јавити потреба за ширењем бизниса и иновацијама.

Финансијски положај ових предузећа у Републици Србији континуирано се побољшава и у претходне три године присутан је позитиван тренд раста броја активних МСП (у просеку +2,5 одсто годишње), броја запослених у овом сектору (+5,3 одсто), прихода (+7,9 одсто) и нето профита (+291,7 одсто). Растом обима пословања, МСП у Србији имају растућу потребу (тражњу) за финансирањем.

Истраживање које већ четврту годину за редом спроводи ревизорско – консултантска компанија ЕУ и даље указује на проблематику финансирања пословања из сопствених средстава. Док су прошлогодишњи резултати указивали на помак, и повећану склоност домаћих предузетника ка узимању банкарских кредита, резултати овогодишњег истраживања то не поткрепљују. Наиме, **чак 77 одсто испитаника истакло је да из сопствених средстава финансира пословање и развој својих компанија.**

Када је у питању екстерно финансирање МСП, свега 21 одсто предузетника користи банкарске кредите, а 2 одсто њих наводи друге изворе финансирања као примарне.

Иако, поред сопствених средстава која апсолутно предњаче у финансирању брзорастућих предузетничких компанија, банке представљају водећи извор кредита за МСП, њихове услуге се не користе у мери у којој би се то могло очекивати имајући у виду њихову доминацију на тржишту. Банке и даље нису склоне ризику који са собом носи кредитирање малих предузећа. Многе, такође, не препознају да мали портфолији могу да буду квалитетни и забринуте су због трансакционих трошкова, јер ова два чиниоца веома утичу на повраћај уложених средстава у ситуацији у којој постоје јаки притисци да се оствари профит и очува капитал. Поред чињенице да расте потреба за додатним финансирањем, домаћи банкарски сектор који поред сопственог капитала предузетничких компанија има примарно главну улогу у финансирању њиховог пословања, има умерено конзервативну политику финансирања домаће привреде. Наиме, подаци Удружења банака Србије из 2011. и 2016. године јасно указују на смањено финансирање правних лица у Републици Србији. Уколико се упореде подаци из 2011. године када је укупан дуг према банкама износио 12,2 милијарде евра (36,4 одсто БДП-а) са подацима из 2016. године када је овај дуг износио 10,8 милијарди евра (31,6 одсто БДП-а), јасно се поткрепљује и статистика до које је компанија ЕУ дошла с обзиром на то да је у односу на прошлу годину задуживање предузетника код пословних банака пало са 57 одсто на 21 одсто у 2018. години.

Истраживање под називом „Извори финансирања малих и средњих предузећа у Србији“, коју је спровела организација USAID 2016. године, дошло је до закључка да је стопа одобравања инвестиционих кредита најнижа у односу на друге врсте кредита и износи између 10 одсто и 30 одсто од укупног броја апликација. Најчешћи разлози високе стопе одбијања су: недовољан финансијски капацитет (неадекватан новчани ток, недовољно капитализована предузећа тј. низак удео сопствених средстава, висока конкуренција која утиче на пад профитних маржи, висок ризик рефинансирања), недостатак адекватног колатерала, ризик власника и менаџмента (тј. недостатак адекватног система корпоративног управљања), недостатак квалитетних пословних планова, недостатак кредитне историје. Из перспективе МСП-а, кључне препреке у обезбеђењу већег нивоа екстерног финансирања су: високе каматне стопе, недовољна рочност кредита која често не одговара потребама пројекта који се финансира, нефлексибилност, дуга и компликована процедура у процесу одобравања кредита.

Поред банака као главног извора финансирања предузетника, кључне институције Владе Републике Србије које финансирају МСП су пре свега Фонд за развој, Фонд за иновациону делатност, Агенција за осигурање и финансирање извоза и Развојна агенција Србије. Обим

финансирања правних лица (без предузетника), од стране државних фондова и агенција, је 19 пута мањи од обима финансирања од стране банкарског сектора. Предузетници користе и разне европске институције као изворе финансија. Институције Европске Уније које спровode програме подршке намењене МСП у Србији су Хоризонт 2020 (подноси се директна апликација за грантове и набавку имовине), „Cosme“ (реализује се преко банака партнера или инвестиционих фондова, а обухвата кредитна средства, гаранције и докапитализације) и ИПАРД (у форми бесповратних средстава и спроводи га Управа за аграрна плаћања). МСП имају највеће интересовање за ИПАРД грантове чији је укупан буџет око 230 милиона евра, од чега је за 2018. годину било планирано око 70 милиона евра.

Понуда алтернативних извора финансирања је тренутно у Србији веома слабо развијена и постоји само мањи број фондова који МСП пружају финансирање путем додатног капитала. Стога и не чуди изузетно низак проценат домаћих предузетника који користе друге изворе финансирања свог пословања (свега 2 одсто). Подстицањем и развојем дијалога и кооперације компанија и инвеститора очекивано је да би овај тренд могао бити промењен, чиме би домаћа МСП добила још један извор финансирања свог будућег раста и експанзије пословања.

Преко две трећине МСП у Србији наводе да имају проблеме са добијањем кредита, у поређењу са једном трећином фирми која се у средње развијеним земљама суочава са овим проблемима. Још више ових предузећа сматрају да им се приступ изворима финансирања није побољшао или се чак погоршао у претходних 12 месеци. За већину МСП у Србији, приступ формалним изворима финансирања ради инвестирања и раста веома је ограничен и непредвидив. Шездесет одсто МСП наводи да не користи кредите из формалних извора. Чак и они који сваке године узимају кредите то чине у малом обиму - скоро половина ових компанија узима кредите од 10.000 ера или мање, а тек једна четвртина њих задужује се у износу од преко 50.000 евра.

Чињеница да је приступ МСП изворима финансирања тако лош да се не може објаснити само једним чиниоцем. Ризик, цена, недостатак информација, погрешно усмерена очекивања и ниска кредитна култура - све то заједно чини препреку, са чије су једне стране МСП, а са друге зајмодавци.

Регулаторни подстицаји за кредитирање МСП се побољшавају, али су и даље неадекватни. Прописи везани за резерву за процењене губитке по основу потраживања банке, садржај кредитног досијеа, врсте обезбеђења, праћење да ли клијенти поштују пореске прописе, као и прописи о стандардима адекватности капитала такође могу представљати ризике и негативне подстицаје за кредитирање МСП, наводи се у истраживању (Извор: „Финансирање раста малих и средњих предузећа“, USAID).

Који је примарни извор финансирања Ваше компаније?

77%

Сопствена средства

Кредити од банака

21%

2%

Други извори финансирања

Оснивање компаније и стигма неуспеха

Чак 41 одсто предузетника који воде успешне, брзорастуће компаије у Републици Србији истакло је да предузетништво није перципирано као добар каријерни избор.

Одлука појединаца да се отисну у предузетничке воде, и даље је нешто за шта још увек мали број људи успева да смогне храброст. У прилог томе не иде ни чињеница да је стигма неуспеха изузетно присутна и данас, не само у Републици Србији већ и у свету. Истраживање које је компанија ЕУ издала под називом „Global Entrepreneurship Monitor 2019“ указује на податке да предузетништво и данас није често омиљени и први избор за каријеру. Поред тога, присутна је отежавајућа околност – сумња да ће било какав предузетнички подухват наићи на добре резултате, што додатно утиче на скептично размишљање младих који би се евентуално одлучили на овакав корак. Такође, у свету влада опште неповерење у предузимање оваквих пословних подухвата, с обзиром на то да је за овакав потез финансијски веома захтеван подухват, имајући у виду неопходан почетни капитал.

Предузетници који оснивају своју прву компанију, често везују своју личну вредност, самопоуздање и идентитет за своју компанију. (Форбес, 2018). Ово често може представљати камен спотицања када, стицајем околности, предузетник изгуби своје предузеће. Последице које могу уследити у поменутој ситуацији могу изазвати проблеме као што су недостатак мотивације за даљи напредак, као и смањење личног задовољства одређеног предузетника.

Просечна старост предузетничких компанија у Републици Србији је 23 године, што указује на чињеницу да је предузетништво као позив, у нашој земљи релативно млада делатност.

Од 115 испитаника који су учествовали у истраживању које је спровела ревизорско-консултантска компанија ЕУ, чак 73 одсто предузетника и даље успешно води свој први пословни подухват, 20 одсто њих већ је оснивало једну компанију раније, док је свега 6 одсто предузетника који су учествовали у истраживању истакло је да је имало 2 или више неуспелих пословних подухвата.

Поред многобројних пословних изазова са којима се скоро сви предузетници сусрећу на дневном нивоу, постоји велики утицај индивидуалних страхова који су јединствени за сваког предузетника. Предузетници најчешће поседују страх од неуспеха који у многобројним ситуацијама може да изазове несигурност приликом извршавања одређених активности. Такође, страх од неуспеха често може утицати на перформансе предузетника као индивидуе али и перформансе самог предузећа. Поред главних разлога зашто предузетници страхују од неуспеха постоје и разлози који утичу на повећање интензитета наведеног проблема. Неки од разлога су најчешће: финансијска несигурност, цена неуспеха, мањак подршке околине и неповерење у потенцијал компаније разлози који доприносе

страху од неуспеха. (Харвард Бизнис Ревју, 2018). Страх од неуспеха такође може утицати на промену природе циљева које је предузетник иницијално поставио. Претпоставља се да са растом страха од неуспеха, предузетник често бира лакше оствариве циљеве или, насупрот томе, бира теже често неоствариве циљеве. Разлог одабира неостваривог циља проузрокованог страхом од неуспеха је претпоставка да се предузетник у ситуацијама неуспеха одређеног циља осећа боље ако је иницијално одабрао неостварив циљ, јер је од самог почетка рационализовао гајио свест да неће остварити одређени циљ.

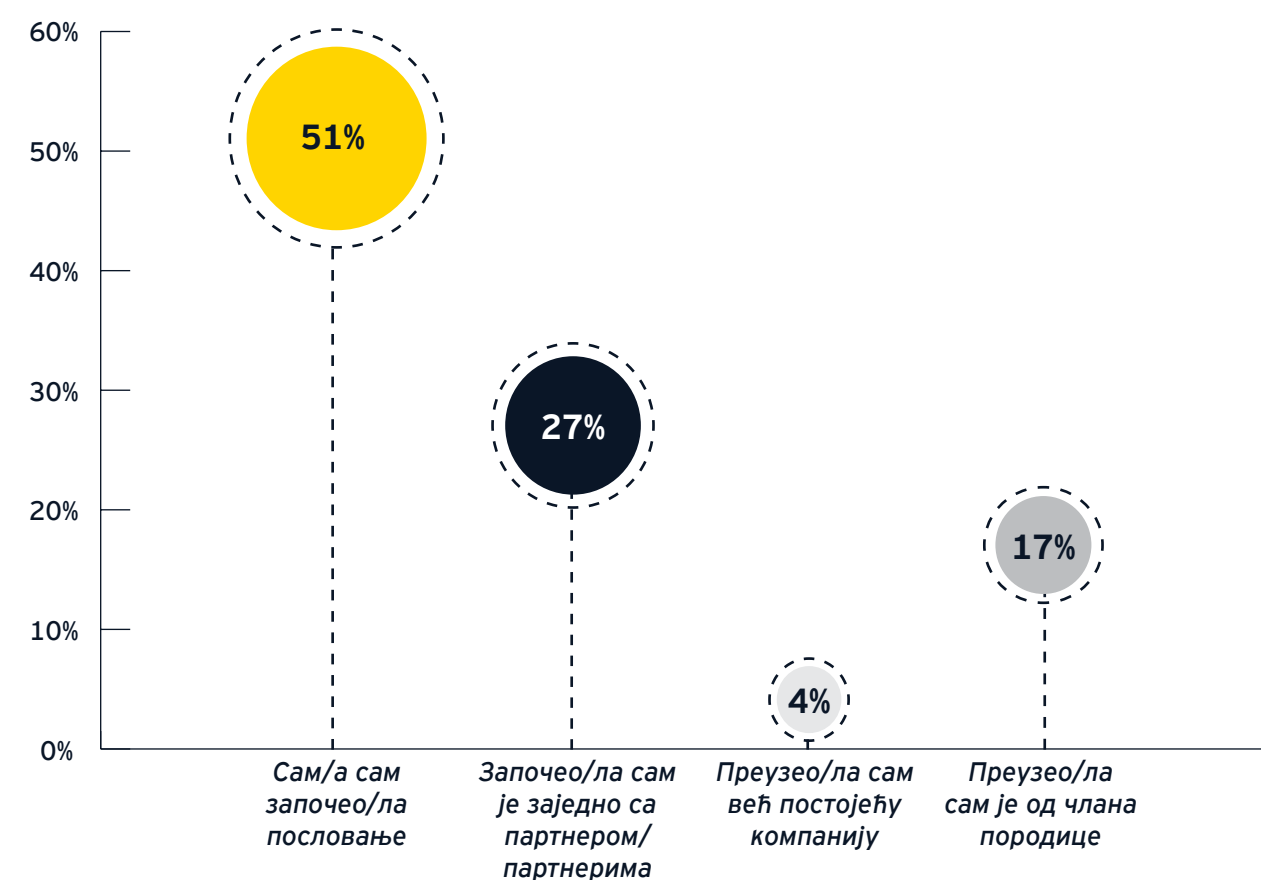
Са утицајима глобализације, данас свест о предузетништву бележи све већи раст. Са подизањем свести о предузетништву може се закључити да се јавља све више младих који су инспирисани да оснују своја предузећа и да своја стечена знања и вештине усмере ка реализацији својих идеја кроз своје предузеће. Такође сматра се да је, глобално посматрано, садашње стање на тржишту такво да постоји доста слободног капитала, што имплицира да је инвестициона клима погодна за предузетнике и њихове идеје. Такође у Републици Србији су све више заступљени центри за подршку предузетницима

где предузетници поред повезивања могу имати и добра менторства која су повољна за стварање здраве социјалне мреже и нових знања. Стога на подручју Републике Србије постоји вероватноћа да предузетник може ефикасније превазилазити своје изазове и страхове као и сам страх од неуспеха.

Иако оно постаје све популарније из године у годину, и све више младих успе да смогне храброст за улазак у предузетничке воде, чак 41 одсто предузетника који воде успешне, брзорастуће компаије у Републици Србији истакло је да предузетништво није перципирано као добар каријерни избор. Студија коју је ревизорско-консултантска компанија ЕУ спровела међу 115 предузетника који воде успешне, брзорастуће компаније указује на податак да чак 85 одсто њих сматра да предузетнички успеси нису довољно медијски испраћени. И поред тога што више од половине испитаника, 52 одсто, сматра да има пуно пословних прилика у за започињање нових пословних подухвата, преко 60 одсто предузетника истакло је да су услови за започињање предузетничког пословања у Републици Србији неповољни.

Како је Ваша компанија основана?

Стигма неуспеха је нешто што није само део предузетништва већ генералне свакодневнице. Статистике показују да преко 42 одсто младих предузетника (између 18-24 година) одустаје од своје идеје због страха и стигме неуспеха, док само четвртина од старије групе предузетника (између 45-54 година) се устручава да развије и реализује своје пројекте и предузетничке идеје. (Ројал Академи, 2018). На основу поменутих података може се закључити да се страх од неуспеха и придавање значаја његовој стигми може драстично умањивати са годинама искуства. Такође, млади предузетници због мањка искуства и кратке присутности у пракси могу поседовати осећај да се налазе „под лупом јавности“.

Сматра се да се проблему страха од неуспеха као појму који је широко заступљен на свим пољима са којим се поред предузетника суочавају и други људи, може приступити на многобројне начине како би се на што ефикаснији начин одређени проблем решио. Наиме према истраживању које је спровео „Hardvard Business Review“, постоји сет специфичних начина да се проблем страха од неуспеха преусмери у позитивно деловање. Самоконтрола и емоционална интелигенција су две компоненте које произилазе из саме индивидуе и на које индивидуа једино може да утиче и управља њима. Када су предузетници у питању, превазилажење проблема са самоконтролом и мањак емоционалне

интелигенције се постиже подизањем свести о поменутим недостацима и прихватање. Сматра се да на те начине предузетници ефикасније и лакше управљају стресним и неочекиваним ситуацијама тако и повећавају ниво самосвести.

Поред самоконтроле и емоционалне интелигенције према истраживању „Hardvard Business Review“, страх од неуспеха такође често може позитивно утицати на предузетнике приликом уочавања и решавања одређених проблема који се јављају у пословању предузећа. Анксиозност која се јавља као последица страха од неуспеха и која се често испољава кроз константно преиспитивање и проналажење несавршености је неким од предузетника који су учествовали у истраживања, помогла да уоче несавршености, проблеме и слабости у својој компанији. Уз помоћ тога, предузетници су успевали да пронађу „рупе у систему“ и да их успешно решавају.

Интуиција у предузетништву је у многобројним ситуацијама пресудна када је у питању доношење битних одлука. Константна изложеност ризику често предузетнике доводи у ситуације где постоји потреба да се у кратком временску року реагује. Сматра се да је интуиција уско повезана са емоцијама и осећањима, стога осетљивост на тим нивоима доприноси страху од неуспеха. У таквим ситуацијама, сигнали који су

комбинација емоција, интуиције и страх од неуспеха, предузетнику дају сигнале и на тај начин га спречавају да доноси исхитрене одлуке. Учење је процес који код сваког појединца траје цео животни век.

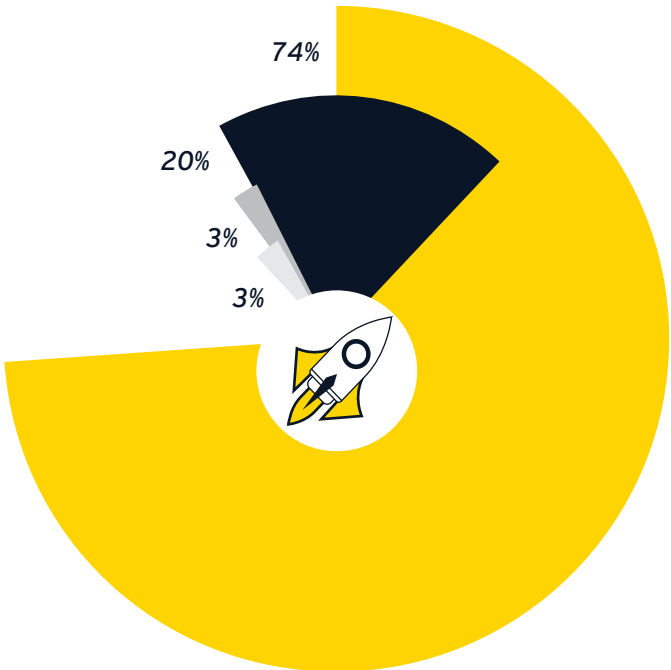
У случају предузетништва се може закључити да је потреба за константним учењем и прогресом на врло високом нивоу. Тржиште и динамика промене трендова поставља предузетнике у положај да се константно баве и боре са новим технологијама. Страх од неуспеха који са собом носи несигурност, према истраживању „Hardvard Business Review“, може стимулисати предузетника да више напора улаже у нова учења и напредак. На основу поменутог спроведеног истраживања можемо закључити да је учење јак антидот страху од неуспеха.

Поред претходно наведених начина за преусмеравање негативних последица страха од неуспеха у позитивне, подршка локалне заједнице и предузетничких социјалних мрежа омогућавају младим предузетницима као критичним групама, да превазилазе своје страхове и изазове. Поред материјалне подршке, утицајнија подршка јесте морална подршка која изазива предузетнику осећај припадности и прихваћености. Такође подршка се такође сматра врло важним сегментом када је у питању одржив развој предузећа. („Hardvard Business Review“, 2018.)

Да ли сте раније започињали неки посао? Ако јесте, колико пута?

- Не, ово је моја прва компанија
- 1 (једном раније)
- 2 (два пута раније)
- 3+ (три пута ли више)

Просечно радно време у Србији и у свету

59%

испитаника наводи да просечно ради 8-10 сати

Бити успешан предузетник подразумева улагање великих напора и доста времена. Иако закон у Републици Србији прописује да радна недеља не треба да износи више од 40 сати, веома често власници приватних предузећа као и запослени на вишим позицијама у приватном сектору раде дуже од прописа.

Више од 80 одсто предузетника који су учествовали у овогодишњем истраживању ЕУ Предузетнички барометар, истакло је да њихов радни дан траје дуже од стандардних, 8 радних сати, с тим што 23 одсто њих наводи да раде дуже од 10 сати дневно. Уколико се подаци овогодишњег истраживања упореде са истраживањем које је компанија ЕУ спроводила пре две године, види се велики помак с обзиром на то да је тада чак 45 одсто испитаника истакло да раде дуже од 10 сати. Ове године, 59 одсто предузетника који воде успешне, брзорастуће компаније у Србији навело је да њихов радни дан траје између 8 и 10 сати, док је овај проценат пре две године износио 38 одсто. Непуних 20 одсто предузетника истакло је да ради 8 сати дневно, или мање.

Према истраживању које је 2016. године спровела британска компанија Morgan McKinley, у ком је испитано две хиљаде британских радника, показало се да просечан радник ефикасно ради само три сата дневно, без обзира на чињеницу да проводи осам или више сати у канцеларији свакодневно. Мада ниво продуктивности не расте пропорционално са растом радних сати, чак 84 одсто испитаника ове студије истакло је да ради више од уговорених 40 радних сати недељно.

Трећина ових испитаника истакло је да њихова продуктивност расте када званично заврши радни дан, а као главни разлози повећане продуктивности ових испитаника наводе се мање ометања и већа тишина у канцеларији него током радног дана.

Привући, а потом задржати и мотивисати квалитетан кадар традиционално је проблем многих компанија, како у Републици Србији, тако и у свету. Преко 80 одсто испитаника овогодишњег истраживања истакло је да је задржавање и мотивисање квалитетног кадра један од најзначајнијих изазова који има утицај на пословање компаније. Такође, чак 60 одсто ових компанија има проблем да пронађе квалитетан кадар који може одговорити потребама бизниса. Оваква потреба указује на то да треба размотрити како мотивисати праве људе на квалитетан рад, самим тим јавља се и опција размотрити како се прилагодити жељама радника у циљу постизања њихове високе продуктивности. Широм света, све више послодаваца обезбеђује рад од куће, а све у циљу привлачења и задржавања квалитетне радне снаге. Тиме се не постиже само смањена стопа флукуације запослених, већ и већа продуктивност и нижи издаци за закуп пословног простора. Рад од куће последично смањује и време које запослени проводе у превозу до и од посла и тиме проузроковани умор, саобраћајне гужве и негативан утицај саобраћаја

на животну средину. Са друге стране, запослени, поготово млади, цене рад од куће као добар начин за одржавање равнотеже између посла и приватног живота. Притом, бројна истраживања показују да су многи запослени који раде у модерним, отвореним (тзв. „open-space“) канцеларијама буду толико ометени буком и другим прекидима да не могу довољно да се концентришу. Такође, запослени издвајају да често морају да раде од куће како би завршили своје пословне задатке и активности.

Истраживање које је објавила ревизорско – консултантска компанија ЕУ, у ком је учествовало 115 предузетника који воде успешне, брзорастуће домаће компаније указује на податак да српски предузетници на овом пољу не прате светске трендове, с обзиром на то да свега 5 одсто испитаника истиче да постоји могућност рада од куће. Радно време је у највећем случају „класично“, осмочасовно (43 одсто), и осмочасовно уз плаћени прековремени рад (38 одсто).

С друге стране, рад од куће ипак носи са собом бројне изазове. Светска истраживања показују да се запослени који су радили од куће често осећали изоловано и да су им се преференције према раду од куће промениле. Изолација и усамљеност нису једине мане овог начина рада. Компаније које у потпуности трансформишу своје пословање по принципу „рада од куће“ налазе се у директном

ризик од нарушавања тимски дух и успоравања иновативних процеса. Због тога је некадашња извршна директорка компаније „Yahoo“, Мариса Мејер, 2013. године забранила рад на даљину и захтевала да запослени буду присутни у канцеларијама, како би побољшали све битнију међусобну комуникацију и колаборацију. Многе велике корпорације, укључујући и Америчку банку и IBM следили су овај пример.

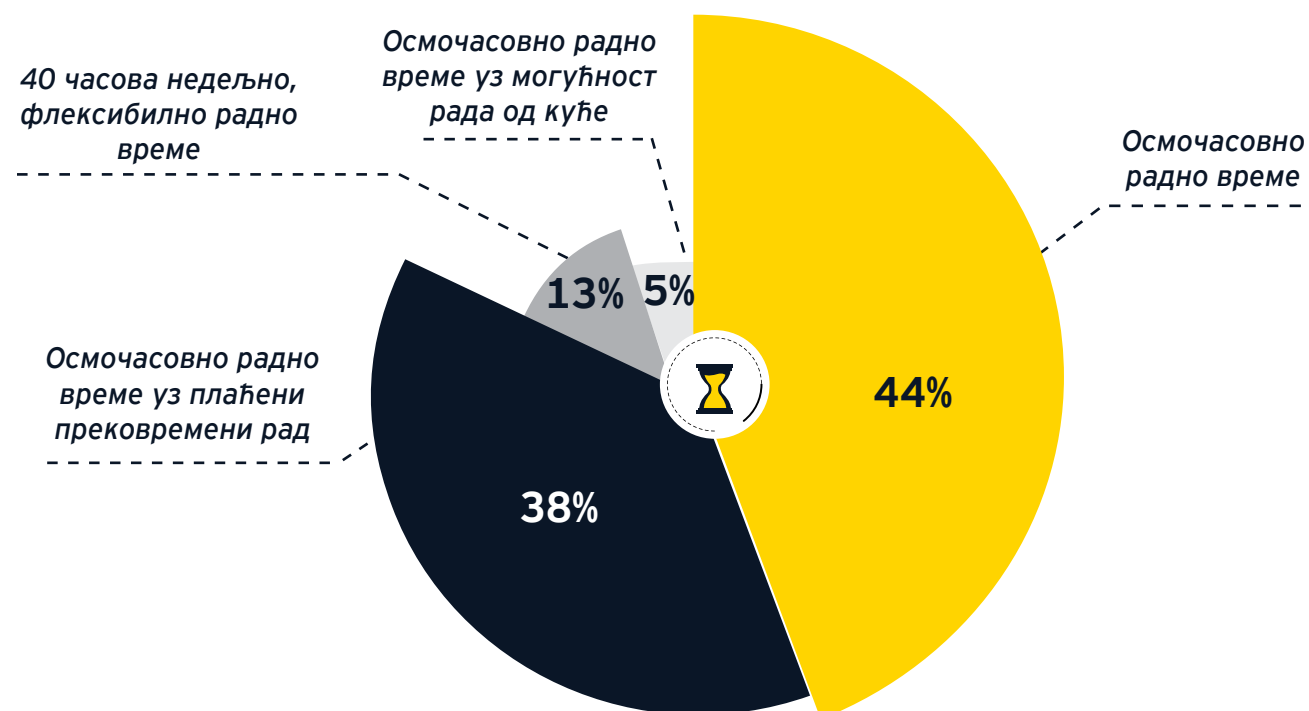
Светска размишљања на тему „Да ли увести рад од куће?“ махом се односе на то да послодавци пре свега треба да дизајнирају радно место наменски, за начин посла који се обавља, као и за људе који на овим позицијама раде. Приступ флексибилном начину рада, попут рада на даљину, сматра се важним али се такође тврди да је потребно успоставити равнотежу са радом у канцеларији.

Због велике појаве страних компанија у Републици Србији које екстерно ангажују запослене за бројне функције, сматра се да је у нашој земљи највећи број понуда послова од куће је у области техничке подршке, уноса података, програмирања и графичког дизајна.

Када су у питању домаћи предузетници, с обзиром на то да је 40 одсто испитаника четвртог ЕУ Предузетничког барометра из производног сектора, није зачуђујуће што свега 5 одсто компанија има могућност рада од куће.

Како је дефинисано радно време у Вашој компанији?

Пореске политике које подстичу развој предузетништва

86%

предузетника сматра да је потребно снижавање стопе опорезивања зарада

Тежња ка постизању идеалног пословног окружења у највећем броју случајева представља велики изазов за законодавну страну али и за страну на којој се налазе послодавци. Пуно искоришћавање свих потенцијала МСП у нашој земљи круцијално је за раст и развој националне привреде и економије. Постојање било какве несавршености на тржишту, примарно фаворизује велика предузећа, што у условима честог одсуства адекватних подстицаја и пореских олакшица за МСП додатно утиче на њихов неповољнији положај.

Предузетничке компаније најчешће не располажу са довољно финансијских ресурса, као ни радном снагом, па самим тим креирање стимулативног пословног окружења и повољног инвестиционог оквира, изазов је са којим се суочавају креатори економских политика.

У овогодишњем истраживању ЕУ Предузетнички барометар које је имало за циљ да анализира различите аспекте предузетништва, 86 одсто испитаника је истакло да би се, снижавањем стопе опорезивања зарада, највише подстакло предузетничко пословање у Републици Србији. Када се узму у обзир резултати који су добијени претходних година приликом истих истраживања, може се закључити да се статистика није драстично променила. На основу поменутих информација се може закључити да су стопе опорезивања највећа препрека предузетницима.

Када се говори о осталим иницијативама пореске регулативе које би подстакле развој предузетничког пословања у Републици Србији, 57 одсто предузетника сматра да би снижавање стопе опорезивања добити предузећа позитивно утицало на предузетништво. Овај податак је значајно мањи у односу на прошлогодишњи (71 одсто у 2018. години). Када су у питању порески подстицаји, скоро половина испитаника (44 одсто) је истакло да би порески подстицаји за инвестиције у мала предузећа значајно утицали на развој предузетништва. Такође, када је у питању индиректно опорезивање, 30 одсто предузетника се изјаснило да би им снижавање стопе индиректних пореза помогло у побољшању пословања.

Свака регулатива сама по себи обухвата широк спектар информација и детаља, стога се често дешава случај да регулативе нису довољно једноставне за оперативно разумевање и коришћење. **Када се говори о фискалној регулативи Републике Србије, 31 одсто предузетника истиче да би се поједностављењем фискалне регулативе знатно могао смањити ризик од потенцијалних грешака у разумевању и проток асиметричних информација.**

Стога би иницијатива за покретање владине агенције за помоћ предузетницима у фискалној усклађености такође, према предузетницима, знатно утицала на стабилност и развој предузетништва. Визија и идеја нису једини сегменти који су сваком предузетнику потребни за оснивање предузећа већ поред тога и одређени услови за здрав развој. Када је у питању Република Србија, услов да незапослени који почињу бизнис добију пореску олакшицу је да су дуже од шест месеци евидентирани од стране НСЗ. Такође, пореске олакшице могу остварити и послодавци који су основали предузеће у периоду од почетка примене закона, односно 1. октобра 2018. године закључно са децембром 2020. године.

Поред пореских регулатива, политика и осталих поменутих иницијатива, сматра се да је потребно да постоји јака подршка институција које би поменуте олакшице могле да доделе предузетницима на адекватан начин који је прописан законом. Поред јаке подршке институција, врло је важно да законске регулативе буду утврђене и представљене на начин који је већини појединаца јасан и разумљив за поштовање и коришћење.

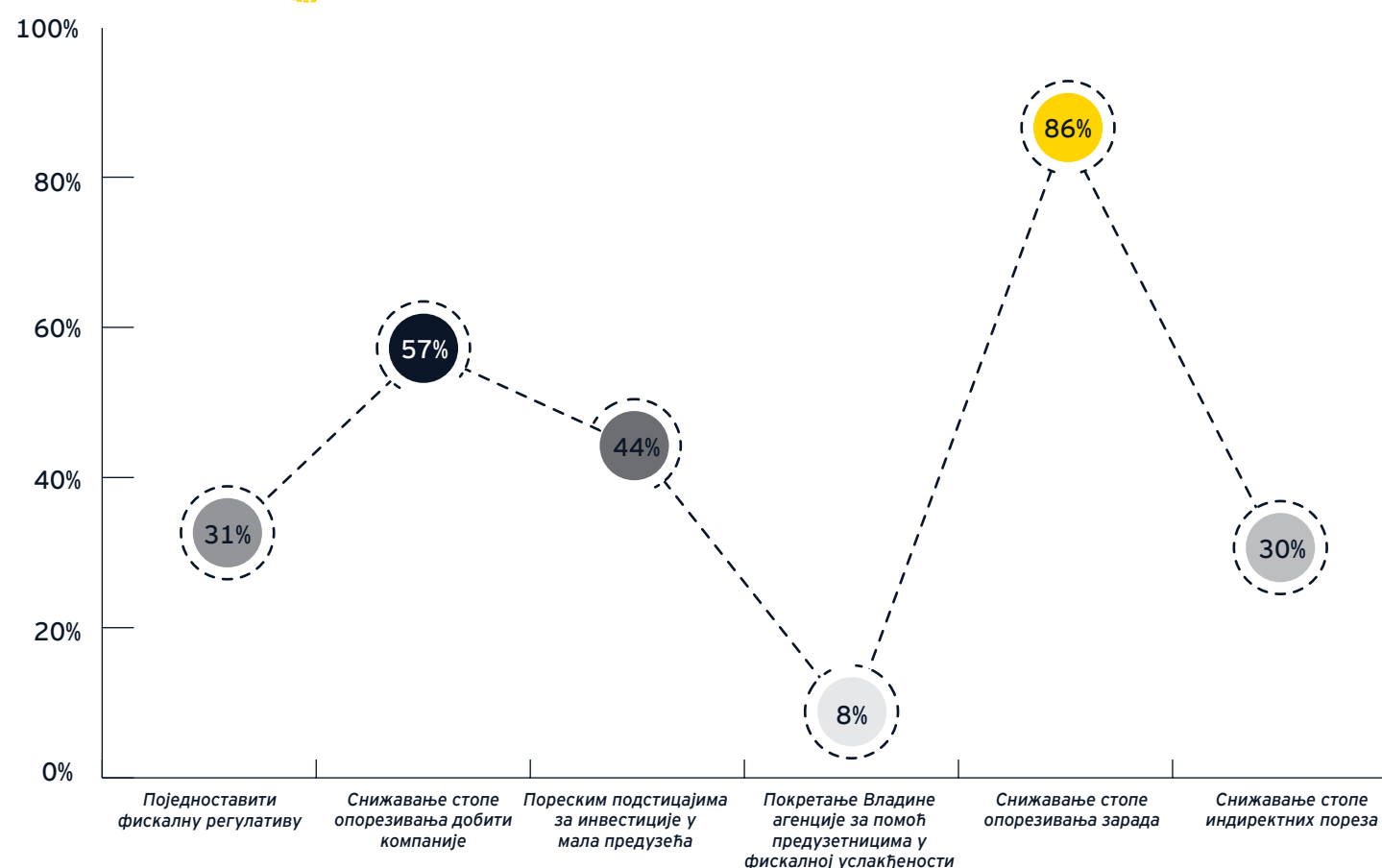
Сматра се да предузетничка популарност бележи експанзиван

раст. Када је у питању Република Србија, она представља погодно тло за предузетништво због своје географске локације и природних ресурса. Такође, пошто је Република Србија земља у транзицији појава „catch-up“ ефекта, што представља појаву простора за имплементацију светских тржишних трендова који већ дуго постоје на тржишту, али не и у Републици Србији, омогућава предузетницима да имплементирају нове технологије на подручје РС. Такође, због глобализације, нових технологија и техничких могућности, млади су данас у много бољем положају када је у питању информисање које утиче на целокупну свест о каријери и предузетништву.

На основу анализе иницијатива пореских регулатива за подстицања предузетништва које су испитани предузетници истакли као круцијалне за унапређење, анализа институција и активних тржишних трендова и генералног стања у Републици Србији, може се потенцијално закључити да ће предузетничка активност бележити експанзију. Оснивање нових предузећа и развој нових визија и идеја ће значајно утицати на економску ситуацију Републике Србије, као и на развој и побољшање људског капитала.

Које од следећих иницијатива пореске регулативе би подстакле предузетничко пословање у Републици Србији?

Верујем у моћ предузетника да иновацијама и жељом за успехом стварају боље пословно окружење.

Брајан Пирс,
глобални лидер за
предузетништво и
старт ап компаније,
ЕУ

Мала и средња предузећа чине скоро 99,8% српских предузећа, али постоји јака концентрација у Београду и Јужнобачком округу – овде се налази 40% укупног броја регистрованих малих и средњих предузећа. Свакако треба обратити пажњу на јачање слабије развијених региона, јер тренутно, сектор МСП у Србији остварује 67% запослености, 55% у БДП и скоро 50% извоза. Влада Републике Србије усвојила је више стратешких докумената у вези са развојем малих и средњих предузећа. Треба нагласити као позитивно да последња стратегија – Стратегија развоја конкурентних и иновативних малих и средњих предузећа за период од 2008. до 2013. године, кроз годишњи акциони план по први пут везује циљеве за буџетска средства, иако у пракси буџетско планирање на годишњем нивоу недовољно прати државне стратешке смернице.

У свету у коме се тржишта, производи, технологије, прописи, па и читава друштва изузетно брзо мењају, богатство природним ресурсима више не одређује конкурентност предузећа, региона и држава, већ њихова способност да створе и искористе напредно знање. Ово ново стање друштва често се означава као друштво знања и оно почива на могућности и способности да се створи ново знање, и да се кроз иновације производа, услуга и процеса трансформише у економску вредност и богатство (Huggins & Izushi, 2002). У оваквом друштву иновације, заједно са знањем које их омогућава, постају најважнији извор тржишног успеха и одрживе конкурентске предности. Зато је питање мерења и разумевања иновативности, како предузећа тако и држава, у оваквом окружењу од кључног значаја. Када се осврнемо на овогодишње рангирање Републике Србије у глобалном

извештају Global Competitiveness Report 2019 објављену за Светски Економски Форум, закључујемо да на пољу развијености предузетничког пословања и даље нисмо светски лидери, чак напротив, Република Србија рангирана као 92 друга земља од 141 земље укупно. Заснива се на глобалном индексу конкурентности који је сложене природе и ослања се на анализу и оцену 12 категорија – стубова конкурентности – који заједно пружају свеобухватну слику о конкурентности једне земље. Стубови конкурентности који су посматрани су: институције, инфраструктура, макроекономско окружење, здравље и основно образовање, високо образовање и обука, ефикасност тржишта добара, ефикасност тржишта рада, развој финансијског тржишта, технолошка спремност, величина тржишта, пословна софистицираност и иновације.

Посматрани резултати рангирања Србије у оквиру студије Global Competitiveness Report за 2019. годину, указују да је слично свеукупном рангирању наше земље (72. место од 141 земље) и када је број иновативних компанија у питању (Србија на 83 месту), а по спремности компанија да крену несвакидашњим путањима пословног развоја (80. место).

Готово сви који су учествовали у истраживању ЕУ Предузетнички барометар 2019. позитивно су одговорили на питање о иновативним активностима у претходне две године. Свега 1 одсто њих није имало никакве активности на пољу иновација у претходном периоду. Иновације представљају коришћење и примену стечених знања кроз истраживања са циљем комерцијалне употребе. Још давно је Шумпетер (Schumpeter, 1942) утврдио да иновације обухватају: иновације

производа, иновације процеса, организационе иновације и иновације које воде отварању нових тржишта и обезбеђују развој нових извора понуде сировина. **Резултати ЕУ Предузетничког барометра указују на то да 38 одсто анкетираних предузетника увело је значајне производне иновације, што је скок за 18 процентних поена у односу на прошлу годину. Поред тога, 32 одсто испитаника је у претходном периоду увело значајне организационе промене, док је њих 17 одсто увело битне иновације процеса.**

На питање да ли су планирали увођење и примену вештачке интелигенције у пословање своје компаније, 39 одсто анкетираних предузетника истакло је да у будућности не планира увођење вештачке интелигенције у пословање, док је исти број предузетника који воде успешне, брзорастуће компаније изјавио да планира увођење вештачке интелигенције у временском оквиру од наредних две до десет година.

Када се осврнемо на промене стратегије широм света, можемо приметити једнообразне трендове хватања корака са таласом технолошких иновација које упрошћавају процесе. Тако смо приметили да у оквиру глобалног истраживања које је ревизорско консултантска компанија ЕУ спровела под називом ЕУ Growth Barometer 2018. године је чак 74 одсто светских руководиоца најуспешнијих компанија истакло да никада не би увели примену вештачке интелигенције. Већ ове године исти број руководиоца изјавио је да већ уведу или планирају усвајање и примену вештачке интелигенције најкасније у року од две године.

Да ли је Ваша компанија спроводила иновативне активности у претходне две године? Уколико јесте, које?

Инвестирање

Сектор МСП у Србији, након периода убрзаног раста, суочава се са озбиљним потешкоћама, нарочито на плану даљег финансирања пословања, стицања нових знања и ширења на друга тржишта.

У поређењу са резултатима прошлогодишњег истраживања, планови српских предузетника по питању инвестиција у свеукупан развој у наредне три године остварили су благи помак на већ значајне резултате. Чак 88 одсто предузетника планира да инвестира од 5 до 50 одсто тренутног годишњег промета у наредне три године како би унапредили свеукупан развој пословања компанија које воде. Овај проценат прошле године износио је 81 одсто. Тек 9 одсто предузетника планира више од 50 одсто тренутног годишњег промета да уложи у развој што је у потпуном складу са одговорима које су предузетници давали и током претходних истраживања које је спроводила ревизорско-консултантска компанија ЕУ.

Инвестирање у продају и маркетинг апсолутно је у фокусу предузетника који су и ове године учествовали у истраживању ЕУ Предузетнички барометар 2019, па је готово 70 одсто њих навело ово поље као примарно за планирање инвестиција у будућности. Уколико упоредимо резултате са претходним годинама, када се 65 одсто анкетираних предузетника водило овом филозофијом, види се додатни помак и још снажнији фокус на успешну пословну политику. Одмах потом следе и улагање у проширење капацитета производње са 59 одсто, и улагање у истраживање и развој са 36 одсто, што представља значајнији пад од скоро 20 процентних поена, с обзиром на то да је прошле године 53 одсто испитаника на ово питање одговорило потврдно. Затим следи улагање у проширење капацитета (33 одсто) и у информационе технологије и комуникације са 27 одсто, што је такође забележило значајан пад у односу на прошлу годину када је 46 одсто испитаника ова поља навело у својим инвестиционим плановима.

Наше препоруке

1. Акције владе: на шта се фокусирати

- ▶ **Унапредити инфраструктуру** - Створити боље инфраструктурне предуслове који би омогућили даљи развој иновативног потенцијала сектора МСП, а такође не треба ни занемарити учестале предлоге за смањење бирократских оптерећења;
- ▶ **Дати снажнију подршку наступу предузетника из Србије на светском тржишту** - Како кад је у питању подршка извозним програмима, тако и оснажити подршку сектору МСП у (директном) наступу на другим тржиштима

2. Перспектива предузетника: кључни проблеми за разматрање

- ▶ **Стимулисати предузетнике на учесталију сарадњу** - Између малих и средњих предузећа са великим предузећима, стварање кластера, успостављање специјализованих организација које би биле од помоћи предузетницима
- ▶ **Унапредити вештине које се базирају на управљање капиталом** - уз подршку специјализованих организација и осталих извора, побољшати вештине и знања о управљања финансијама и ефикасној алокацији капитала.

3. Корпоративна перспектива

- ▶ **Унапредити сарадњу са финансијским сектором** - Ради проналажења прихватљивих решења за финансирање иновативних пројеката, као и додатно олакшати инвестирање у даљи развој пословања.
- ▶ **Унапредити процес повезивања** - Повећати активност у домену организације догађаја и програма који могу подстаћи повећање генералне умрежености међу предузетницима и компанијама.

“
У периоду трансформација, организације морају управљати еволуцијом своје културе тако што ће градити снажне темеље, али и тако што ће технологија и иновација бити катализатор промене.

Генерални директор компаније ЕУ на глобалном нивоу, Кармин Ди Сибио

Истраживања за потребе ЕУ Предузетничког барометра показала су алармантно повећање забринутости предузетника око могућности проналажења квалитетног кадра. Чак 90 одсто предузетника је на питање који су највећи изазови за даљи раст и развој компаније навело да је то управо проналажење и ангажовање квалитетне радне снаге. Стиче се утисак да предузетници послују у зачараном кругу - на бироима рада нема смањења броја незапослених што говори да је све мање оних који могу да пронађу посао, док се предузетници константо сусрећу са мањком адекватне радне снаге.

Решење овог проблема се најчешће налази у појму „адекватне“ пошто радне снаге има на тржишту али не са потребним квалификацијама. Због тога велики број предузетника проналази решења у сарадњи са школама, обукама у оквиру својих пословних јединица или инвестирању у пословне инкубаторе.

Читава Европска унија се дуго опорављала од последица Светске економске кризе 2008. године а у земљама нашег региона, које су знатно сиромашније од земаља ЕУ, још увек се осећају последице. Највећи проблем је недостатак радних места за младе као и њихова мотивација за улазак у пословне воде. Школски програми нису у довољној мери усклађени са потребама тржишта, а као што је наведено у примерима добре праксе европске, као и америчке државе

константно раде на побољшању студентских и средњошколских програма који имају за циљ да током школовања што реалније приближе студентима и ученицима пословне ситуације у којима ће се потенцијално наћи. Организоване су стручне праксе кроз које их обучавају за будуће пословне подухвате, а такође већина њих нуди могућност каснијег запослења.

Наша земља каска за светом, али ипак већина тврди да је наш образовни систем далеко јачи од суседних и напреднијих земаља. Како нам је јасно да се предузетници махом срећу са сличним проблемима када је у питању квалификована радна снага. Ове године је на Економском факултету Универзитета у Београду завршен пројекат компаније ЕУ под називом „Ekof Business Lab“. Овај јединствени програм има за циљ да студентима омогући потпуно нов приступ стицању практичних знања кроз симулације реалних пословних ситуација и проблема.

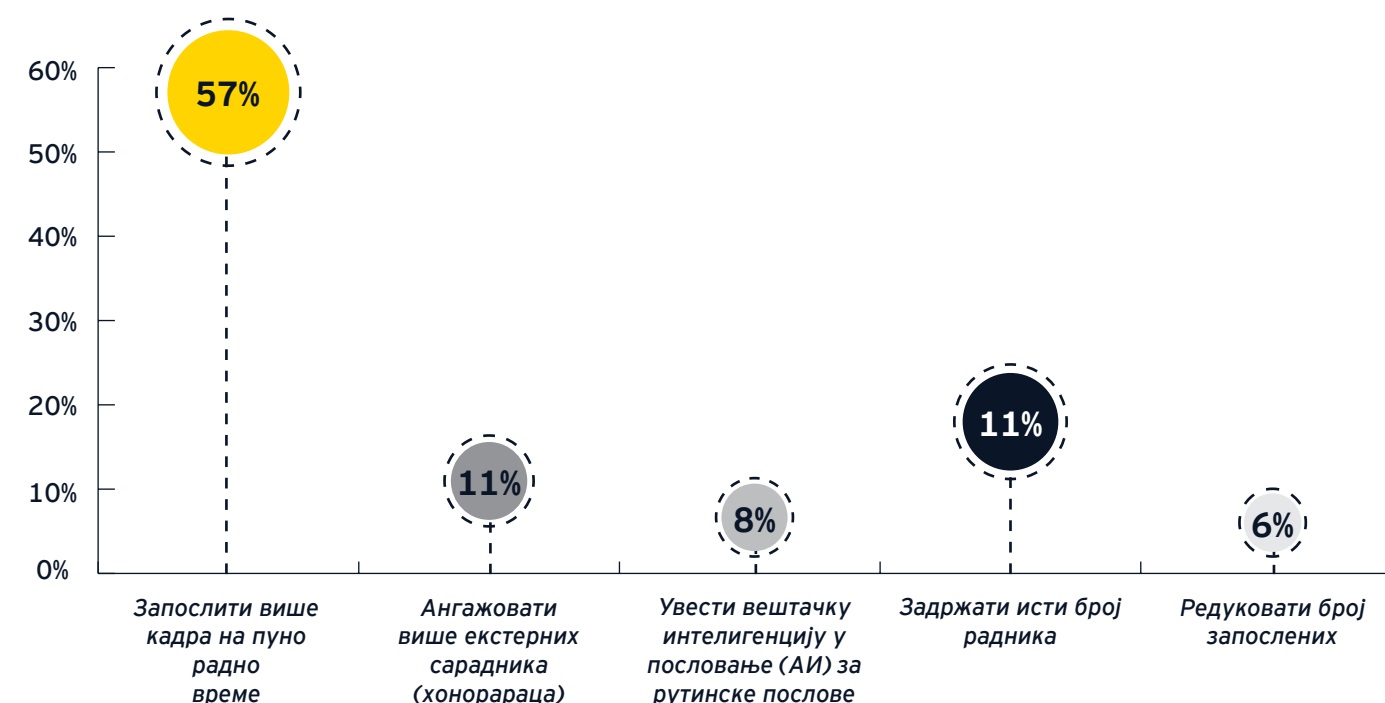
Према публикацији „Квалитетном политиком задржавања кадрова до одрживе интеграције Србије у ЕУ“ последњих година се у државној управи бележи значајан одлив квалитетног кадра, а посебно оних задужених за послове европских интеграција. Да би се спречио одлив квалитетног кадра, препорука је развијање чињенично утемељене политике задржавања кадрова, која би унапредила системе напредовања,

награђивања, подршке при стручним усавршавањима запослених, као и друге аспекте који негативно утичу на мотивацију запослених. Креирање продуктивније радне атмосфере, задржавање и мотивисање квалитетног кадра, као заједнички фактор има мотивацију. Специфичности сваког појединца подразумевају и различитост у њиховим способностима, потребама, мотивима и сл. Из тога произилази потреба за препознавањем и развијањем мотивационих приступа у сврху обезбеђења развоја организације и њеног успешног функционисања. Свеукупно, потребан је „модеран“ приступ управљању људским ресурсима који препознаје најквалитетније раднике и који ће их са осмишљеним системом мотивисати и инспирисати да каријеру граде у компанији у којој се налазе.

Предузетници чине темељ друштва, и као такви иницирају промене које омогућавају напредак и боље функционисање друштва. Предузетнике поред вештина, знања и способности карактерише и покретачки дух, посвећеност, иновативност и упорност. С обзиром на то да предузетници чине само мали део друштва, потребно је нагласити њихов значај и вредности које стварају у једном друштву. Сечена знања путем формалног и неформалног процеса образовања чине основу умешности предузетника приликом покретања пословног подухвата.

Који су Ваши планови у погледу запошљавања новог кадра у Вашој компанији?

Рад са младим људима који се и даље школују може бити од велике користи за компаније, које би током стручне праксе имале шансу да на неки начин обликују кадар који им је потребан и који би приликом запослења већ поседовао јасну слику о политици и функционисању саме компаније. Људи који се сусрећу са практичним примерима током школовања постају много мотивисанији и изграђују више пословне циљеве, а њихове амбиције их покрећу приликом учења и неизоставног напретка. Пример успешне праксе представља дуално образовање које комбинује класично и практично учење, започето у Немачкој а касније препознато као успешно у околним државама.

На питање који су њихови планови у погледу запошљавања новог кадра чак 70 одсто предузетника истакло је да има у плану додатно запошљавање, док 18 одсто компанија планира да задржи исти број запослених. О екстерним сарадницима размишља око 11 одсто послодаваца док је и број анкетираних предузетника који има идеју увођења вештачке интелигенције у пословање како би поједноставили обављање рутинских послова порастао са 3 на 8 одсто у 2019. години.

Уколико резултате студије упоредимо са светским трендовима, може се

приметити да је у Републици Србији опште стање када је запошљавање у питању знатно повољније. Према глобалном истраживању које је 2018. године спровела ревизорско – консултантска компанија ЕУ, 39 одсто компанија планирало је повећање броја запослених.

Пружање различитих пракси, стипендија свакако доприноси расту мотивације младих људи, који на тај начин постају мотивисанији да стичу неопходна знања и дипломе. Потребно је да се још током средње школе у свест младих усади неопходност контактнoг стицања знања и усавршавања. Предузетничке компаније које имају отворене праксе за средњошколце и студенте, лакше ће разумети саму свест младих и нових кадрова и схватити њихове потребе и могућности прилагођавања у пословном окружењу.

Не можемо занемарити чињеницу да велики број испитаника, из године у годину наглашава да им је проналажење правих кадрова један од највећих проблема. Оно што ипак волимо да напоменемо је чињеница да све више домаћих предузетника оснива своје академије на којима оспособљава кадрове за рад у струци, а исто тако, све више њих је спремно да се упусти у програме за менторство

и тако помогну младим StartUp компанијама да стекну увид у то како изгледа предузетнички начин рада, али и да им приближе своје пословање. Успешност предузећа зависи од квалитета кадрова и њихове мотивисаности да пословне задатке извршавају на прави начин.

Са друге стране када се посматра аспект послодавца према запосленом и сам процес запошљавања, према публикацији „ Квалитетном политиком задржавања кадрова до одрживе интеграције Србије у Европску унију“ коју је спровео Центар за Европске Политике, сматра се да ће се убрзавањем процедуре запошљавања као и развојем индукционих тренинга, побољшати сам процес запослења.

Да би савремени системи и организације могли да се успешно носе са све већом конкуренцијом и сталним променама, неопходно је омогућити ослобађање креативног потенцијала запослених применом нових принципа у погледу на људски фактор. Такође, све актуелнији тренд је фаворизовање знања, вештина и креативности, што доводи до интелектуализације укупног рада.

Примери добре праксе

Холандија – многобројне шансе за младе кадрове: Холандија представља државу која пружа многобројне шансе младим и амбициозним људима, који су још током студирања у могућности да буду ангажовани од стране различитих, великих и успешних компанија. Наиме, ове компаније у сарадњи са универзитетима сваког студентског града, као и са појединачним факултетима организују бројне догађаје на којима студенти, њихови будући кадрови, могу да се информишу кроз различите, садржајне презентације, као и кроз директан разговор са њиховим запосленима, који су најчешће управо и били студенти њихових факултета. Циљ оваког начина презентовања је постизање блиског односа са студентима, како би они били мотивисани да се усавршавају и омогуће себи праксу, а потом и запослење.

На сајму „Orientation days“ на коме се више од 150 различитих компанија представља на својим штандовима сваке године у фебруару на Универзитету у Делфту, студенти су у могућности да питају запослене компаније све што их занима. Сваки дан се завршава „networking“ коктелом који представља квалитетан начин да се студенти неформално повежу са запосленима. Већина компанија такође организује и презентације, на којима се у року од 30 минута представи шта тачно значи радити за компанију, какве перспективе за каријеру постоје и какве кадрове траже.

“Coffee dates” омогућавају интензиван и лични контакт студената и компанија, јер током ових дана студенти добијају прилику да разговарају са запосленима „један на један“. То може бити симулација интервјуа, али интервју такође може довести до шансе за посао, праксу или дипломски пројекат. „In-house days“ су дани када студенти имају прилику да буду угостћени од стране компаније. За време посете компанији, студенти имају организовану презентацију, туру обиласка саме компаније, док неке имају укључено и решавање студије случаја (приступ сваке од компанија је индивидуалан).

„Application trainings“ је време обезбеђено како би се студентима помогло да на што бољи начин допуне свој CV или унапреде изглед „LinkedIn“ профила. Углавном се на крају ових радионица организује и сликање студената за CV од стране професионалног фотографа.

Компаније такође раде на спонзорствима различитих студентских пројеката, од њихових иновативних идеја за које су им неопходна финансијска средства, како би биле реализоване (нпр. „Prodrive technologies“). Такође и плаћају рекламе како би њихови огласи били истакнути у студентским часописима. Неке компаније нуде и могућност боравка код њих током израде Мастер рада и ако процене да је одређени студент одговарајући кандидат за њих, након завршених студија велика је шанса да се тај студент запосли у тој компанији.

Немачка – држава дуалног образовања: Немачки образовни систем који нуди комбинацију практичног и теоријског знања, познатији као систем дуалног образовања, већ је препознатљив широм света. Наиме, овакав систем поред класичног учења у средњој школи, пружа и праксу кроз коју увиђамо како људи раде у „стварном животу“. Мала и средња предузећа сарађују са стручним школама, а та сарадња регулисана је законом. Сматра се да ће дигитална револуција донети значајне промене када су у питању професионални профили и прописи о обуци, као и континуираном стручном образовању и оспособљавању (CVET), пружајући изазове који су већ адресирани заједничком иницијативом Федералног министарства образовања и истраживања (BMBF) и Федералног завода за стручно образовање и обуку (BIBB) - „Вештинама за дигитално радно место сутра“.

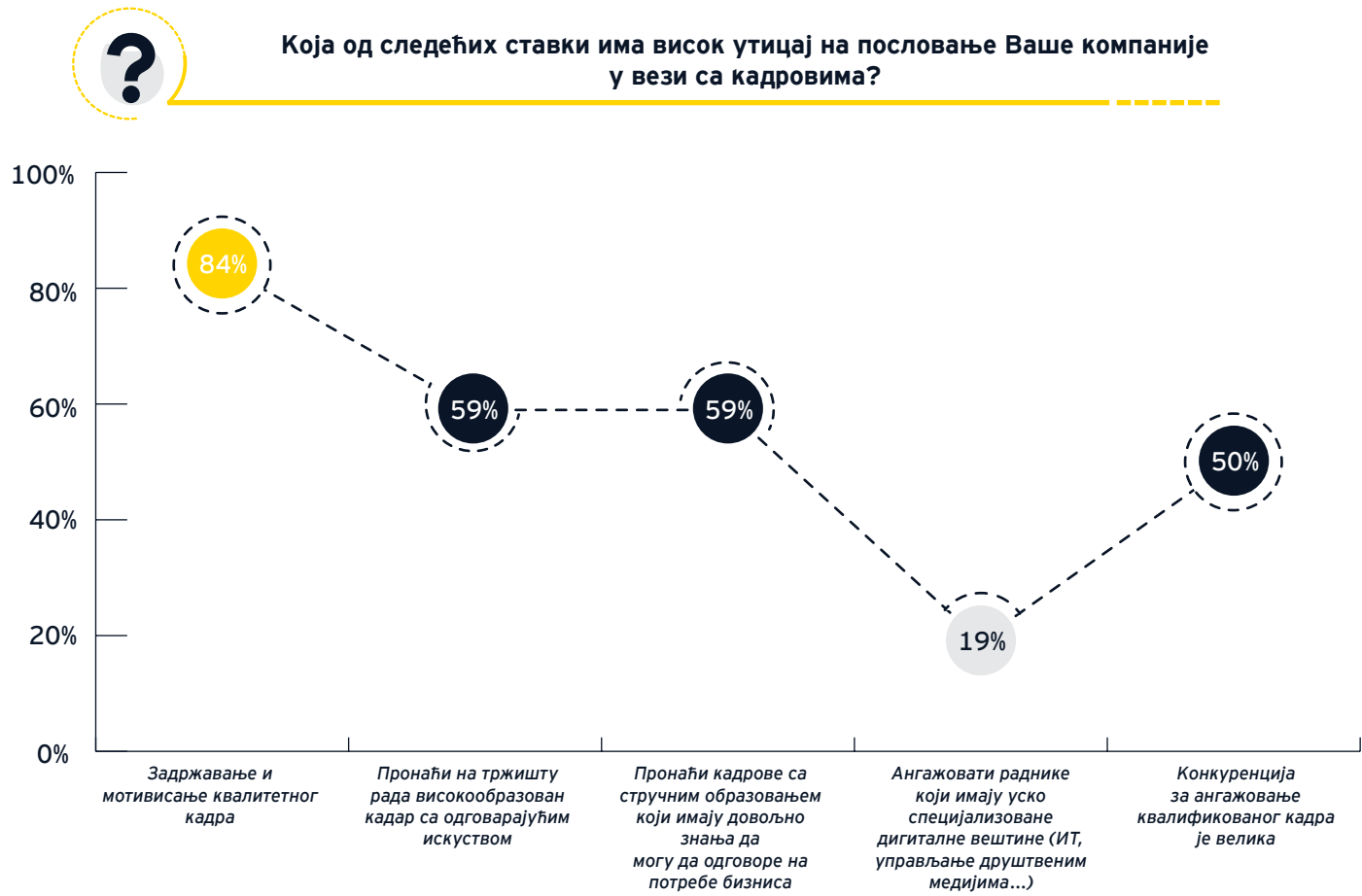
Средњошколци пола недеље проводе у школским клупама, а остатак времена у компанији, а такође могуће је да један временски период provedу у једној компанији па да након тога покушају на другом месту. Дуално образовање најчешће траје од једне до три и по године. Компаније-учесници у дуалном програму обуке сматрају да је стручно оспособљавање најбољи начин регрутовања особља. Компаније које пружају обуку остварују уштеде у трошковима запошљавања, али још је битнија чињеница да избегавају ризик запошљавања погрешног кадра. Улагање у стручну обуку будућих кадрова је круцијално за успешно пословање у све конкурентнијем окружењу. Широм Европе, али и у остатку света расте свест о значају добро избалансираног образовања, које подразумева и теорију и праксу и од виталног је значаја, како би били конкурентни на тржишту рада. Управо из тог разлога, већина земаља и жели да сарађује са Немачком, чије Федерално министарство образовања подржава иницијативе кроз Европску алијансу „European Alliance for Apprenticeships“ коју је покренула Европска комисија. Такође, напредан приступ развоју вештина даје резултат ниске стопе незапослености младих, тако што 50 одсто свих ученика који су напустили школовање пролази стручно оспособљавање које пружају компаније које дуални систем сматрају најбољим начином за стицање квалификованог особља.

Међународне организације и тела, као што су ОЕЦД, Светска банка, УНЕСКО и Европска комисија виде дуално образовање као успешан и ка будућности окренут модел стручног образовања, а земље које имају дугу традицију дуалног образовања посматрају се као примери добре праксе чија искуства могу искористити они које желе да унапреде сопствени систем средњег стручног образовања.

Канада – могућност стицања двојне факултетске дипломе: Сматра се да се образовни систем у Канади, попут многих земаља, састоји од основног школовања, средњошколског образовања и високог образовања. Похађање школе обавезно је до навршених 16 година у свим покрајинама, осим Манитобе, Онтарија и Њу Брунсуика где је ова граница 18 година. Средњошколско образовање подељено је између високих школа, на којима се обично иде на стручно усавршавање и универзитете, за оне који похађају основне студије, мастер студије или докторске студије. Не постоји федерални сегмент за образовање или образовни систем. Покрајинске владе управљају и надгледају јавно образовање у покрајинама на свим нивоима образовања и примају средства од локалних, покрајинских и савезних влада. Француски програми образовања присутни су у већини места широм провинција, пошто је познато да је Канада званично двојезична земља.

Када се говори о националном аспект, Канада има успешније резултате од просека Организације за економску сарадњу и развој (ОЕЦД) у виду дипломираног кадра. У 2016. години, удео одраслих у Канади са најмање минималним средњошколским образовањем био је око 91 одсто. Канада је, исте године, такође имала добре резултате у проценту одрасле популације која је стекла терцијарно образовање са око 61 одсто, старости од 25 до 34 године. На покрајинском и територијалном нивоу, Британска Колумбија поседовала је највећи проценат становништва са најмање средњим образовањем од 93 одсто, док је Нунавут поседовао 61 одсто одрасле популације која је завршила средњу школу. Двоструки образовни степен, познат и као двострука диплома, представља курс који додељује два образовна степена уместо једног, и за мање времена него што би било потребно да се та два степена узастопно проуче.

Сматра се да могућност да студенти похађају студије на другом универзитету и у другој земљи пружа шансу за учење новог језика и стицање дипломе признатог универзитета у иностранству, што се посебно сматра корисним ако студенти имају циљ да остану да раде у земљи где су похађали студије. На пример, по завршетку студија, студенти ИУЛМ-а који студирају хотелијерство и менаџмент у туризму проводећи годину дана на Универзитету у Централној Флориди, стичу право на рад у Сједињеним Америчким државама 12 месеци. Штавише, ово додатно искуство резултира конкурентнијом радном снагом на домаћем тржишту. Као и Немачка, Канада поседује облик дуалног образовања и може се потенцијално закључити да се уз претходно поменутих програма људски капитал формира на квалитетан начин, што утиче повећање понуде правих кадрова на тржишту рада као и на развој целокупне привреде.

Наше препоруке

1. Акције владе: на шта се фокусирати

- ▶ **Унапредити промовисање предузетништва младима** – Кроз константну интеракцију са младима, препознати начин и применити га како би промоција предузетништва стимулисала предузетничку активност младих.
- ▶ **Побољшати програме за подршку младима у сарадњи са Универзитетима** – Унапредити постојеће и конципирати нове програме за каријерну подршку младима.

2. Перспектива предузетника: кључни проблеми за разматрање

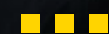
- ▶ **Оптимизовати процес запослења** – Постојеће процедуре које се спроводе приликом запослења поједноставити како би сам процес био ефикаснији.
- ▶ **Побољшати промовисање компаније** – Кроз промоцију компаније ће постојати већа вероватноћа приступу правим кадровима.

3. Корпоративна перспектива

- ▶ **Повезати предузетнике са младим кадровима** – Директно повезивање младих и предузетника потенцијално може резултирати бољим проналажењем одговарајућих кадрова од стране предузетника.

Колико сте спремни
да инвестирате у
промене?

The better the question. The better the answer. The better the world works.

52%

**испитаника сматра
да у Србији има пуно
пословних прилика**

Као носиоци сваке успешне привреде, предузелтници играју кључну улогу у глобалној економији. Вођени својом визијом, креирају нова тржишта, нова радна места и јачају економску активност државе. Промовисање предузелтнштва као каријерног правца, уз подржавање иновација је од великог друштвеног и економског значаја, а улога образовног система у неговању и развијању предузелтничког и иновативног талента основа је постављања темеља за будуће генерације.

Чињеница да је предузелтничка способност обрадива имовина, чија се понуда може створити и побољшати образовањем, обуком и погодном економском климом, приморала је пажњу креатора политике и планера на предузелтнштво као пожељан и приступачан пут ка економском развоју. Опште је познато да је предузелтнштво пресудно за развој економије засноване на знању.

Развијене земље широм света значајно прелазе из тзв. „менаџерских“ у „предузелтничке“ економије. Предузелтнштво се обично посматра као позитиван, чак и пресудан, аспект економског развоја. Главни аргумент за позитиван ефекат предузелтнштва може се наћи у Шумпетеровом раду (Шумпетер, 1912.), где је дискутовао да увођењем нових идеја, производа, производних процеса и организационих структура предузелтници доводе у питање тренутне економске услове. Постојеће фирме морају се прилагодити новом скупу стандарда. Фирме које то нису у стању доживеће губитак перформанси и временом ће нестати. Овај процес „креативне деструкције“ појачава регионални економски развој. Укратко, ово је основно резонување које се често користи приликом процене улоге предузелтнштва у економском расту развијених земаља. Остаје нејасно да ли се за земље у развоју може очекивати исти позитиван однос. Постоје разлози за очекивати да је ситуација можда другачија у земљама у развоју. Пример је Индија, као економија у развоју, која осигурава

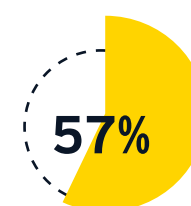
предузелтнштво као избор каријере за младе. Студија коју је 2013. године спровела Међународна школа за подучавање и развој предузелтнштва (ИСЕЕД) открила је да више од 87 одсто анкетираних ученика тежи да постане предузелтник у једном тренутку живота, док око 90 одсто сматра да је земља пуна предузелтничких могућности.

Иако предузелтнштво постаје све популарније из године у годину, и све више младих успева да смогне храброст за улазак у предузелтничке воде, чак 41 одсто предузелтника који воде успешне, брзорастуће компаније у Републици Србији истакло је да сматра да предузелтнштво није перципирано као добар каријерни избор у нашој земљи. Студија коју је ревизорско-консултантска компанија ЕУ спровела међу 115 предузелтника који воде успешне, брзорастуће компаније указује на податак да чак 85 одсто њих сматра да предузелтнички успеси нису довољно медијски испраћени. И поред тога што више од половине испитаника, 52 одсто, сматра да има пуно пословних прилика за започињање нових пословних подухвата, преко 60 одсто предузелтника истакло је да су услови за започињање предузелтничког пословања у Републици Србији неповољни.

Инспирисана успешним предузелтничким причама кандидата који су годинама уназад учествовали у програму ЕУ Предузелтник године™ компанија ЕУ је 2016. године је први пут спровела истраживање у циљу израде студије ЕУ Предузелтнички барометар. Увидевши значај предузелтнштва и изузетну улогу коју има у подржавању иновација и економског развоја Републике Србије, у години која је уједно проглашена „Годином предузелтнштва“ од стране Владе Републике Србије, ревизорско-консултантска компанија ЕУ пружила је први увид у пословање и визије које имају домаћи брзорастући предузелтници.

Како процењујете услове за започињање предузелтничког пословања у Републици Србији данас?

Неповољни

Повољни

Немам став
о томе

Изузетно
неповољни

Изузетно
повољни

85%

**испитаника сматра да су домаћи
предузетнички успеси недовољно
медијски испраћени**

Обезбеђење подстицајног окружења за предузетништво захтева темељан, холистички приступ. На предузетничко окружење утичу сви елементи предузетничког екосистема. Истраживање о глобалној конкурентности (Global Competitiveness Index) спроведено од стране Светског Економског форума је у 2018. години доделио Републици Србији 65. место (од 140 земаља које су разматране у истраживању), што је скок од 5 места у односу на 2017. годину када је Република Србија била на 70. месту. Ипак уколико се размотри показатељ „лакоће покретања новог бизниса“, наша земља је на 71. месту.

Влада Републике Србије и Министарство привреде развој приватног предузетништва такође виде као један од приоритетних циљева економске политике Републике Србије. Након усвајања Стратегије за подршку развоја малих и средњих предузећа и предузетништва за период од 2015. до 2020. године, пројекат „Година предузетништва“ убрзо је прерасла у „Деценију предузетништва“. Чињеница да сектор малих и средњих предузећа и предузетника чини 99,8 одсто српске привреде, и да запошљава 67 одсто људи, кроз програм је у 2017. године предузетницима било на располагању

више од 30 програма и више од 18 милијарди динара.

Ипак, у односу на претходне године, акције владе Републике Србије значајно су се унапредиле, када је развој предузетничког екосистема у Србији у питању. Применом Уредбе о утврђивању Програма подршке отварању регионалних иновационих стартап центара за 2019. годину системски ће бити унапређен иновациони екосистем на територији целе Републике Србије, кроз подршку отварања регионалних иновационих стартап центара, а све то са крајњим циљем да се обезбеде потребни услови и једнаке шансе за реализацију и развој иновативних предузетничких идеја. Буџет одвојен за овај програм у 2019. години износи **220 милиона динара**.

Чињеницу коју је 85 одсто предузетника навело у истраживању које је спровела компанија ЕУ, да њихови медијски успеси нису довољно добро пропраћени, очигледно је увидела и Влада Републике Србије. С тим у вези, **усвојена је и уредба о утврђивању Програма за промоцију и популаризацију иновација и иновационог предузетништва**.

Идеја је да се оствари континуирани допринос у развоју предузетничке културе, као и да се обезбеди изградња економије засноване на иновацијама и знању. Намера овог програма јесте информисање шире јавности – универзитетске, академске, научно-истраживачке и пословне заједнице. Пре свега, основна идеја овог програма јесте подстицај младима да размишљају на предузетнички начин.

Предузетништво је широко препознато као моћан фактор економског развоја. Концепт предузетништва обогаћен је многобројним атрибутима попут иновација, способности изградње организације, способности превазилажења многобројних тржишних баријера као и тежња ка константним одрживим развојем. Сматра се да су појединци који поседују наведене особине врло потребни за иницијативу и одржавање процеса индустријализације. На основу тога се може закључити да се напори морају усмерити према тражењу и развоју предузетничких талената.

Примери добре праксе

САД – унија развоја идеја и окупљања талената: Крајем 19. века предузетништво је било одговорно за стварање иноватора, капиталиста, истраживача и финансијера су могли да обезбеде финансирање и пословних људи, који нису само оснивали предузећа већ и проширивали постојеће компаније.

Данас, индустрија која је најпознатија по стварању успешних предузетника је технолошка индустрија. Опште је познато да су компаније „Apple“ и „Microsoft“ допринеле развоју предузетништва у технолошкој индустрији. Стив Џобс извршни директор и један од оснивача компаније „Apple“ као и Бил Гејтс оснивач компаније „Microsoft“ тврде да је креативна енергија једна од пресудних компоненти које један предузетник треба да поседује у Сједињеним Америчким Државама. Кроз историју се показало да су страни држављани који су одлучили да живе на подручју САД играли велику улогу када је у питању предузетништво. Велики број таквих људи се опредељивало и данас се опредељује да оснују своје предузеће.

Највећи таленти из целог света масовно долазе у САД преко универзитета и компанија, како би развијали своје идеје и како би остварили напредак у својој каријери. Једно од главних места састајања предузетника јесте Силиконска долина. Неке од карактеристика Силиконске долине, које су разлог зашто се велики број пословних људи опредељује да борави тамо су двоструки екосистем великих фирми и стартап-а, високи финансијски приноси за успешне предузетнике и запослене у стартап компанијама, глобални људски ресурси на највишем нивоу за све фазе стартап-а као и пословна инфраструктура (адвокатске компаније, рачуноводствене фирме, ментори итд.).

Државе широм света покушавају да креирају „екосистем“ Силиконске долине, међутим често без успеха. Према студији случаја коју је објавио Универзитет „Stanford“, сматра се да је дошло време када државе треба да одустану од покушаја креирања екосистема Силиконске долине. Силиконска долина и даље производи иновативна решења и узимајући метафору „црних бродова комодора Перија који су упловили у залив Едо 1840. године“, сматра се да ће следећи „црни бродови“ који ће пореметити индустрију произићи из ње. Уместо тога се предлаже да се црни бродови не чекају, већ да светске државе користе и учествују у самом екосистему.

Сматра се да су предузетници одувек били и настављају да буду један од главних покретача америчке економије. Предузетници такође омогућавају отварање великог броја радних места и према многобројним истраживањима све мање бивају осетљиви на нагле промене у економији.

Уједињени Арапски Емирати (УАЕ) – држава дугорочних улагања у предузетништво: Познато је да је дигитално доба донело велики помак у глобалној економији, померајући границе иновација и границе глобалне трговине. Током последњих 15 година, удео ИЦТ сектора, као покретача иновација и дигиталног напретка, порастао је са само 1,3 одсто светске економије на 3 одсто, а такође се сматра да ће још расти. Култура која је заснована на иновацијама створила је глобални помак ка индустријама заснованим на знању и великом богатству као и отварању нових радних места, истовремено мењајући начин на који људи живе и послују. Тај помак омогућен је значајним технолошким предузетничким активностима у „здравом“ окружењу, које укључује доприносе Владе, као и приватног сектора. Иницијативе водећих земаља сада се сматрају најбољом праксом за амбициозне нације које желе да створе сличан утицај, а глобални разговор око политика регулације и иновација је дефинисан на тему поменутих пракси.

УАЕ, трећа по величини земља у региону МЕНА, је уставна федерација са БДП-ом од 349 УСД. Приход по глави становника (ППП) од 68.092 УСД чини земљу једном од најбогатијих на свету. Иако има седму највећу залиху нафте у свету, држава је тежила да пребаци своју економију са зависности од нафте на друге изворе прихода, који сада чине око 70 одсто БДП-а. Снажна зависност од 85 одсто радника из иностранства, радна снага УАЕ углавном се привлачи у земљу ради запошљавања у мултинационалним и великим локалним ентитетима. Либерално пословно окружење омогућава 100 одсто страног власништва у 45 слободних зона у земљи, а мала и средња предузећа доприносе 30 одсто економији. У прилог томе говори и виша политика државе у области науке, технологије и иновација у износу од 82 милијарди УСД међу неколико других иницијатива за промоцију иновација. Неки од највећих светских инвестиционих фондова и велики иновативни пројекти указују на способност ове земље за дугорочне иновације, укључујући град Масдар Цити из Абу Дабија, часове технолошког предузетништва на универзитетима, покретање јавно-приватних партнерстава и усавршавање регулаторне инфраструктуре што чини УАЕ привлачнијим за развој приватног сектора, инвеститоре и квалификован капитал.

Тakoђе широм УАЕ, снага владине посвећености иновацијама довела је и до великог напретка, као и стварања богате мреже пратећих услуга и детаљних програма за покретање дугорочних иновација. Сматра се да је способност за иновације још увек у фази развоја. Стога, улагања у истраживачко-развојне пројекте на нивоу јавног и приватног сектора, као и трајно усмерење на “STEM” (science, technology, engineering, and mathematics), како на универзитетима, тако и као саставни део иновативних пројеката, који би потенцијално могли да дају дугорочне резултате.

Велика Британија – држава искуسنих предузетника: У Великој Британији сматра се да свакога дана на путу кроз различите тржишне сегменте, предузетник наилази на изазове као и препреке социјалног, економског или правног карактера. Циљ оваквог динамичног начина живота је константно унапређење постојећих, као и учење нових вештина како би постојала већа вероватноћа да се оствари профит. Такође се може закључити да предузетници представљају један од главних покретача раста сваке здраве економије. Према онлајн истраживању које је спроведено на сајту „Telegraph“ на узорку од 1079 предузетника, чак 66 одсто чинили су мушкарци. Такође, истакнута је чињеница да је преко 60 одсто предузетника старије од 50 година, од чега је више од половине већ навршило 60 година. На основу поменутих података се може потенцијално закључити да је мала присутност младих предузетника на подручју Велике Британије. Иако се 54 одсто учесника истраживања изјаснило да им је мотив за покретање сопственог бизниса била финансијска награда у виду профита, појављују се и бројни други фактори. Чак 76 одсто испитаника истакло је да бити „сам свој газда“ игра велику улогу при проналаску боље равнотеже између пословног и приватног живота.

Још једна важна особина која је заступљена код предузетника јесте упорност - преко две трећине испитаника тврди да могу радити на остварењу неке идеје без да им досади и преко три четвртине испитаника да уколико у нечему нису успели, настављају све док не достигну задати циљ. Ово продубљује и чињеница да је више од половине предузетника основало више од једног предузећа у својој каријери. Може се такође закључити да су истрајност и марљив рад кључ успеха предузетништва. У поменутом истраживању, поређени су и предузетници са остатком становништва Велике Британије и долази се до закључка да предузетници имају више него двоструку вероватноћу да задатак обаве брже, иако је њихова склоност ка раду незнатно већа. Већина предузетника је такође жели да задатке обавља самостално, да сами изврше контролу и уђу детаљно у сваки део пословања, иако то некад није неопходно. Са друге стране, један од највећих проблема са којима се сусрећу предузетници је засигурно осећај да раде 24 часа дневно, да чак и када нису на послу они само о томе размишљају, што проузрокује осећај да им је слободно време заправо изгубљено и никада неће моћи да буде враћено. Један од највећих страхова за предузетнике је сигуран извор финансирања, према истраживању око 4 од 10 предузетника се труди да исплива финансирајући се из сопствених извора, што укључује и финансирање од стране породице и пријатеља, а чак 6 од 10 користи екстерне изворе финансирања својих подухвата, попут банака.

**Да ли сматрате да се предузетништво у нашем друштву
вреднује као добар каријерни избор?**

48%

**Да, сматрам да је
предузетништво
перципирано као добар
каријерни избор**

**Не, сматрам да
предузетништво НИЈЕ
перципирано као добар
каријерни избор**

41%

11%

**Немам став о
томе**

Наше препоруке

1. Акције владе: на шта се фокусирати

- ▶ **Унапредити програме за подршку предузетницима** – развити моделе и алате који ће својом презентацијом и применом омогућити предузетницима ефикаснији и ефективнији развој.
- ▶ **Побољшати промоцију предузетништва** – промовисањем предузетништва и утицај на јавност би активирала и побољшала медијску покривеност.
- ▶ **Повећати приступ материјалним средствима** – креирати моделе и субвенције за пласирање финансијских средстава на ефикаснији и повољнији начин.

2. Перспектива предузетника: кључни проблеми за разматрање

- ▶ **Повећати умреженост** – радити на повезивању са компанијама из релевантне области.
- ▶ **Унапредити активност у стартап центрима** – побољшати активност и информисаност ради унапређења предузећа и ради побољшања предузећа других.

3. Корпоративна перспектива

- ▶ **Повећати подршку младих кроз понуду стручних пракси** – кроз обуке и сам боравак у пословном окружењу омогућити младима да стекну потребне вештине и контакте који ће им користити у даљој каријери.

На који начин глобалне
компаније могу
допринети развоју
предузетништва?

The better the question. The better the answer. The better the world works.

Закључак

Као носиоци сваке успешне привреде, предузетници играју кључну улогу у глобалној економији. Вођени својом визијом, предузетници креирају нова тржишта и нова радна места, а уједно јачају и економску активност државе. Како на глобалном, тако и на локалном нивоу, развој предузетништва представља један од економских императива данашњице. Уз подршку и развој предузетничког духа, можемо допринети опоравку домаће привреде, расту стопе запослености и побољшању животног стандарда грађана.

МСП имају флексибилност и способност бржег реаговања на промене, чиме могу да олакшају, па и да убрзају економску трансформацију. Она доприносе развоју локалне заједнице тако што запошљавају раднике, пружају обуке, шире дистрибуцију дохотка и граде друштвени капитал. МСП треба да буду виђена као важан део визије Владе Републике Србије за стварање

конкурентне и извозно оријентисане привреде, али да би читаво унапређење предузетничког пословања било успешно, потребно је да се у унапређење пословне климе укључе и корпорације, као и сами предузетници.

Стога, четврта по реду студија ЕУ Предузетнички барометар поред опсежног истраживања које је компанија ЕУ спровела, нуди закључке и препоруке које се могу посматрати као смерница за државне институције, као и за све заинтересоване стране укључујући корпоративну и предузетничку јавност. Јасно је да је на путу отклањања баријера, а све у циљу просперитетног раста, потребан заједнички напор, не само од твораца политике, већ и од инвеститора, предузетника, корпорација, образовног система, као и специјализованих удружења за подршку бизнисима.

Извори

1. Извештај о малим и средњим предузећима и предузетништву 2017. Преузето са: https://privreda.gov.rs/wp-content/uploads/2019/01/Izvestaj_MSPP_2017.pdf
2. Студија америчке „small business“ администрације, према извештају Светске банке за 2017. годину. Предузетно са: <https://www.otpsrbija.rs/finovacije/koliko-birokratija-kosta-srpsku-ekonomiju/>
3. Why More Women Are Turning To Entrepreneurship: <https://www.forbes.com/sites/carolinecastrillon/2019/02/04/why-more-women-are-turning-to-entrepreneurship/#1cacf95b542a>
4. National Association of Women Business Owners: <https://www.businessnewsdaily.com/5268-women-entrepreneur-challenges.html>
5. Thompson International, Newsweek: <https://www.msn.comwww.msnbc.msn.com/id/4660477/site/newsweek>
6. IFC Приручник за управљање породичним фирмама / IFC Family Business Governance Handbook: <https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/80fa3511-2681-4169-8805-f5b1e65ef4db/Family+Business+Handbook+-+Serbian.pdf?MOD=AJPERES&CVID=khQ-2vG>
7. Извори финансирања малих и средњих предузећа у Србији USAID: <http://wmep.rs/wp-content/uploads/2018/03/Izvori-Finansiranja-Malih-i-Srednjih-Preduze%C4%87a-u-Srbiji.pdf>
8. Финансирање раста малих и средњих предузећа USAID: http://www.bep.rs/baza_znanja/documents/access-to-finance/FINANSIRANJE%20RASTA%20MSP%20knjiga%20preporuka.pdf
9. 7 Reasons Entrepreneurs Are Particularly Vulnerable to Mental Health Challenges: <https://www.forbes.com/sites/megan-bruneau/2018/04/04/8-reasons-entrepreneurs-are-particularly-vulnerable-to-mental-health-challenges/#55940de463a3>
10. Harvard Business Review: How Fear Helps (and Hurts) Entrepreneurs: <https://hbr.org/2018/04/how-fear-helps-and-hurts-entrepreneurs>
11. Royal academy of engineering: Fear of failure stopping young people turning ideas into successful innovations: <https://enterprisehub.raeng.org.uk/latest/blog/fear-failure-stopping-young-people-turning-ideas-successful-innovations/>
12. It's not just the isolation. Working from home has surprising downsides: <https://theconversation.com/its-not-just-the-isolation-working-from-home-has-surprising-downsides-107140>
13. Morgan McKinley: UK Working Hours Survey 2016: <https://www.morganmckinley.co.uk/article/working-hours-survey-uk-2016>
14. Извештај о МСП и предузетништву у 2010, Министарство економије и регионалног развоја, Национална агенција за регионални развој, 2011: [1] Иновације и предузетништво, Алати за успех на тржишту ЕУ, 2012 (проф. др Ана С. Трбовић, проф. др Александра Чавошки)
15. Квалитетном политиком задржавања кадрова до одрживе интеграције Србије у Европску Унију (Центар за Европске Политике 2017.): <https://cep.org.rs/wp-content/uploads/2017/04/GIZ-SEIO-CEP-Knjiga-Retention-Policy-SRB-03-WEB-1.pdf>
16. Шумпетер (1912)- Теорија економског развоја: студија о корпоративном профиту, капиталу, кредиту, камати и пословном циклусу.
17. Encouraging entrepreneurship as a career option among youth: <https://www.entrepreneur.com/article/250369>
18. Worl's Economic Forum: The Global Competitiveness Report 2018: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2018>
19. Програми подршке предузетништву: Министарство Привреде Републике Србије: <https://privreda.gov.rs/program-decenija-preduzetnistva/>
20. Encouraging Entrepreneurship and its impact on Economic Development in Emerging Economy: https://www.researchgate.net/publication/216634698_Encouraging_Entrepreneurship_and_its_impact_on_Economic_Development_in_Emerging_Economy_An_Over_view
21. Wipo: Global Innovation Index 2019: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2019/article_0008.html
22. Forbes: The world's most innovative countries in 2019: <https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2019/07/25/the-worlds-most-innovative-countries-in-2019-infographic/#1157efe76265>
23. The Government of Japan: Innovation Japan: <https://www.japan.go.jp/technology/innovation/>
24. Federal Ministry of Education and Research: The German Vocational Training System: <https://www.bmbf.de/en/the-german-vocational-training-system-2129.html>
25. The Surprising Benefits of Graduating with a Dual Degree: <https://www.topuniversities.com/student-info/choosing-university/surprising-benefits-graduating-dual-degree>
26. The History of American Entrepreneurship: <https://squareup.com/us/en/townsquare/the-history-of-american-entrepreneurship>
27. Entrepreneurship in the United States - David G. Blanchflower: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.466.2548&rep=rep1&type=pdf>
28. The World Bank: World Development Report 2016: Digital Dividends: <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2016>
29. What's it like to be an entrepreneur in Great Britain: <https://www.virgin.com/virgin-unite/entrepreneurship/whats-it-be-entrepreneur-great-britain>
30. ЕУ Предузетнички барометар 2016
31. ЕУ Предузетнички барометар 2017
32. ЕУ Предузетнички барометар 2018

EY је глобални лидер у пружању услуга ревизије, пореског саветовања, пословног саветовања и подршке при пословним трансакцијама. Циљ нам је да позитивно утичемо како на пословање тржишта, тако и на друштво у целини. Издајамо се по томе што помажемо нашим запосленима, клијентима и заједницама да остваре свој потенцијал.

Широм света, 280 хиљада запослених у компанији EY дели заједничке вредности као и потпуну посвећеност грађењу бољег пословног окружења. Верујемо да је свакој особи, компанији или заједници потребна подршка како би остварила свој потенцијал, стога нам је циљ да искористимо свој таленат и вештине како бисмо покренули ефикасан и одржив развој код наших запослених, клијената и заједница у којима живимо и радимо.

Ernst & Young d.o.o. Београд је компанија основана 1997. године. Током више од 20 година пословања стекли смо непроцењиво искуство у пружању различитих врста услуга у великом броју пословних области и индустријских сектора. Данас, са више од 200 врхунских експерата, укључујући шесторо партнера, EY поседује кључне вештине и искуство које је неопходно да својим клијентима из Србије и других земаља региона обезбедимо врхунски ниво услуге. Наше референце укључују велики број компанија, организација и финансијских институција – од великих мултинационалних корпорација до локалних фирми у успону и страних инвеститора који желе да успоставе операције у Србији.

Циљ деловања Министарства привреде Владе Републике Србије јесте унапређење стања у кључним областима за развој предузетништва као што су пословно окружење, приступ изворима финансирања, јачање одрживости и конкурентности МСПП, приступ новим тржиштима као и развој предузетничког духа уз посебан фокус на развој женског предузетништва, социјалног предузетништва и предузетништва младих.

Мала и средња предузећа и предузетници чине преко 99 одсто свих привредних субјеката у Републици Србији. Њихов раст и развој од пресудног су значаја за опоравак и развој српске привреде, повећање запослености и побољшања животног стандарда грађана. Због тога, Влада Републике Србије прогласила је 2016. годину „Годином предузетништва“, претходно усвојивши и Стратегију за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године.

Od ideje do realizacije – kakav je preduzetnički put do uspeha?

Program EY Preduzetnik godine već osmu godinu zaredom promoviše dostignuća preduzetnika koji svojim zaslugama pomeraju granice.

Saznajte više o programu na: ey.com/rs/eoy

Osnivač i organizator

Uz podršku Ministarstva Privrede

Medijska podrška

ЕУ | Ревизија и повезане услуге | Пореско
саветовање | Подршка при пословним
транзакцијама | Пословно саветовање

О нама

ЕУ је глобални лидер у ревизорским, пореским, услугама везаним за трансакције и саветодавним услугама. Широм света, 280.000 наших запослених деле наше заједничке вредности као и потпуну посвећеност квалитету. Наша организација развија врхунске лидере који заједнички раде на испуњењу наших обавеза према свима који зависе од нас.

ЕУ се односи на глобалну организацију једну или више чланица фирми Ernst & Young Global Limited, од којих свака представља одвојено правно лице. Ernst & Young Global Limited је фирма регистрована у Уједињеном Краљевству, која не пружа услуге клијентима. За више информација о нашој организацији, молимо вас да посетите адресу ey.com/rs

© 2019 Ernst & Young д.о.о. Београд

Објављено у Републици Србији. Сва права задржана.

ey.com/rs

Овај материјал садржи информације у сажетој форми и стога је искључиво намењен за информисање. Намена овог материјала није да замени детаљно истраживање или изражавање професионалног мишљења. ЕУГМ као ни било која друга чланица глобалне ЕУ организације не прихвата било какву одговорност за штету коју претрпи неко лице услед поступања или уздржавања од поступања по основу информације из овог материјала. За све информације које се односе на специфичне случајеве, треба се обратити одговарајућем саветнику.